

Theologie en Religiewetenschappen

**Faculteit der Godgeleerdheid,
Vrije Universiteit Amsterdam /
Protestantse Theologische Universiteit**

Quality Assurance Netherlands Universities (QANU)
Catharijnesingel 56
Postbus 8035
3503 RA Utrecht
The Netherlands

Telefoon: 030 230 3100
Fax: 030 230 3129
E-mail: info@qanu.nl
Internet: www.qanu.nl

Projectnummer: Q331

© 2013 QANU

Tekst en cijfermateriaal uit deze uitgave mogen, na toestemming van QANU en voorzien van bronvermelding, door middel van druk, fotokopie, of op welke andere wijze dan ook, worden overgenomen.

INHOUD

Rapport over de bacheloropleiding Theologie van de Vrije Universiteit Amsterdam / Protestantse Theologische Universiteit	5
Administratieve gegevens van de opleiding	5
Administratieve gegevens van de instelling.....	5
Kwantitatieve gegevens over de opleidingen	5
Samenstelling van de commissie	5
Werkwijze van de commissie.....	6
Samenvattend oordeel van de commissie.....	9
Behandeling van de standaarden uit het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling.....	11
Bijlagen.....	29
Bijlage 1: Curricula Vitae van de leden van de visitatiecommissie	31
Bijlage 2: Domeinspecifiek referentiekader.....	33
Bijlage 3: Beoogde eindkwalificaties	43
Bijlage 4: Overzicht van het programma	45
Bijlage 5: Kwantitatieve gegevens over de opleiding	47
Bijlage 6: Bezoekprogramma.....	49
Bijlage 7: Bestudeerde afstudeerscripties en documenten.....	53
Bijlage 8: Onafhankelijkheidsverklaringen.....	55

Dit rapport is vastgesteld op **27 november 2013**.

Rapport over de bacheloropleiding Theologie (joint degree) van de Vrije Universiteit Amsterdam / Protestantse Theologische Universiteit

Dit rapport volgt het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO.

Administratieve gegevens van de opleiding

Bacheloropleiding Theologie (joint degree)

Naam van de opleiding:	Theologie (joint degree)
CROHO-nummer:	55004
Niveau van de opleiding:	bachelor
Oriëntatie van de opleiding:	wetenschappelijk (wo)
Aantal studiepunten:	180 EC
Afstudeerrichtingen:	1. Godgeleerdheid; 2. Algemene godgeleerdheid
Locatie(s):	Amsterdam
Variant(en):	voltijd, deeltijd
Vervaldatum accreditatie:	31 december 2014

Het bezoek van de visitatiecommissie Theologie en Religiewetenschappen aan de Faculteit der Godgeleerdheid van de Vrije Universiteit Amsterdam / Protestantse Theologische Universiteit vond plaats op 5-7 juni 2013.

Administratieve gegevens van de instellingen

Naam van de instellingen:	Vrije Universiteit Amsterdam / Protestantse Theologische Universiteit
Status van de instellingen:	bekostigde instelling
Resultaat instellingstoets:	VU: nog niet bekend PThU: niet aangevraagd

Kwantitatieve gegevens over de opleiding

De vereiste kwantitatieve gegevens over de opleiding zijn opgenomen in Bijlage 5.

Samenstelling van de commissie

De commissie die de bacheloropleiding Theologie (joint degree) van de Vrije Universiteit Amsterdam / Protestantse Theologische Universiteit beoordeelde bestond uit:

- Prof. dr. Dirk Hutsebaut (voorzitter), emeritus hoogleraar Godsdienstpsychologie aan de KU Leuven, België;
- Prof. dr. Peter Nissen, hoogleraar Spiritualiteitsstudies aan de Radboud Universiteit;
- Prof. dr. Eibert Tigchelaar, hoogleraar Bijbelwetenschappen aan de KU Leuven, België;

- Dr. Sipco Vellenga, godsdienstsocioloog aan de Universiteit van Amsterdam;
- Prof. dr. Stefan Wild, emeritus hoogleraar Islamitische studies en Semitische talen aan de Universiteit van Bonn, Duitsland;
- Prof. dr. Henk Witte, bijzonder hoogleraar Ignatiaanse spiritualiteit aan Tilburg University;
- Kiki Boomgaard (studentlid) MA, alumna van de Research Master Religious Studies aan de Universiteit van Amsterdam.

De commissie werd ondersteund door Mark Delmartino MA, die optrad als secretaris.

De curricula vitae van de leden van de commissie zijn opgenomen in Bijlage 1.

Werkwijze van de commissie

Voorbereiding

De beoordeling van de bacheloropleiding Theologie (joint degree) van de Vrije Universiteit Amsterdam en de Protestantse Theologische Universiteit was onderdeel van een clusterbeoordeling. In het kader van deze clustervisitatie worden in de periode tussen oktober 2012 en juli 2013 dertig theologische en religiewetenschappelijke opleidingen van tien verschillende instellingen beoordeeld. De commissie hield haar formele startvergadering in twee sessies: voor de ene helft van de commissie direct voorafgaand aan het bezoek aan de Universiteit van Amsterdam (op 8 oktober 2012); voor de andere helft direct voorafgaand aan het bezoek in Utrecht (21 november 2012). Tijdens deze startvergaderingen werd de commissie geïnstrueerd, werden de taakstelling en werkwijze van de commissie besproken en kwam het domeinspecifieke referentiekader Theologie en Religiewetenschappen ter sprake. Dat referentiekader is opgenomen in Bijlage 2 bij dit rapport.

De commissie Theologie en Religiewetenschappen is samengesteld uit totaal twaalf commissieleden:

- Prof. dr. Dirk Hutsebaut (voorzitter), emeritus hoogleraar Godsdienstpsychologie aan de KU Leuven;
- Prof. dr. Herman Beck, hoogleraar Godsdienstwetenschap, in het bijzonder van de islam, aan Tilburg University;
- Kiki Boomgaard MA, alumna van de Research Master Religious Studies aan de Universiteit van Amsterdam;
- Ezra Delahaye MA, research master student Theology and Religious Studies aan Tilburg University;
- Prof. dr. Olav Hammer, hoogleraar Religiegeschiedenis aan de University of Southern Denmark;
- Prof. dr. Peter Nissen, hoogleraar Spiritualiteitsstudies aan de Radboud Universiteit;
- Prof. dr. Burcht Pranger, hoogleraar Geschiedenis van het Christendom aan de Universiteit van Amsterdam;
- Dr. Sipco Vellenga, Godsdienstsocioloog aan de Universiteit van Amsterdam;
- Prof. dr. Eibert Tigchelaar, hoogleraar Bijbelwetenschappen aan de KU Leuven;
- Prof. dr. Stefan Wild, emeritus hoogleraar Islamitische studies en Semitische talen aan de Universiteit van Bonn;
- Prof. dr. Henk Witte, bijzonder hoogleraar Ignatiaanse spiritualiteit aan Tilburg University;

- Prof. dr. Hans-Georg Ziebertz, hoogleraar Religiepedagogiek aan de Universiteit van Würzburg;

Voor ieder bezoek wordt op basis van eventuele belangenconflicten, expertise en beschikbaarheid een (sub)commissie samengesteld, bestaande uit vijf of zes commissieleden. Om de consistentie binnen het cluster te waarborgen woont professor Hutsebaut als voorzitter alle bezoeken bij. Coördinator van de clustervisitatie Theologie en Religiewetenschappen is drs. Kees-Jan van Klaveren, medewerker van QANU. Om de continuïteit te waarborgen voeren de secretarissen van de verschillende bezoeken herhaaldelijk overleg met de coördinator, die tevens bij de slotvergaderingen van de locatiebezoeken aanwezig is.

Bezoek

De Faculteit der Godgeleerdheid van de Vrije Universiteit Amsterdam heeft als penvoerder van de opleiding in samenwerking met de Protestantse Theologische Universiteit een kritische reflectie geschreven over de opleiding en de belangrijkste aanvullende informatie bij deze opleidingen in twee lijvige bijlagenbundels verzameld. Na ontvangst van de documenten controleerde de projectleider deze zelfstudies op kwaliteit en compleetheid en stuurde ze door naar de deelnemende commissieleden. Deze lazen het aangeleverde materiaal en formuleerden naar aanleiding van de inhoud vragen. De secretaris verzamelde de vragen en groepeerde deze naar onderwerp en gespreksgreemium.

Naast de zelfstudies lazen de commissieleden in totaal 15 scripties. Deze scripties werden aselekt – en in overleg met de commissievoorzitter – gekozen uit een lijst van afgestudeerden van de laatste twee voltooide studie jaren. Bij het trekken van de steekproef werden eindcijfer en afstudeerrichting als stratificatiecriteria gehanteerd. Ook werd gestreefd naar een evenredige verdeling over afstudeerrichtingen in verhouding tot het totaal aantal afgestudeerden in die richtingen.

Rapportage

Voorafgaand aan het bezoek stelde de projectleider in overleg met de commissievoorzitter en vertegenwoordigers van beide instellingen een programma voor het bezoek samen. Gelet op het feit dat de Faculteit der Godgeleerdheid van de Vrije Universiteit Amsterdam penvoerder is van de opleiding, heeft de visitatie van de opleiding plaatsgevonden als onderdeel van het bezoek aan alle te visiteren opleidingen van de faculteit. Het volledige bezoekprogramma is in dit rapport opgenomen als Bijlage 6. Tijdens een interne vergadering in Amsterdam op 5 juni 2013 bereidde de commissie het bezoek voor.

Voorafgaand aan het bezoek heeft de commissie de opleiding verzocht om gesprekspartners te selecteren. Uitgangspunt bij deze selectie was het criterium van representativiteit: de opleidingen selecteerden studenten en alumni uit verschillende studie jaren en afstudeerrichtingen en docenten met een variërende mate van senioriteit. Voorafgaand aan het bezoek werd de selectie van gesprekspartners ter goedkeuring aan de commissievoorzitter voorgelegd. Gedurende het bezoek sprak de commissie achtereenvolgens met een vertegenwoordiging van het faculteitsbestuur van de FGG-VU en het College van Bestuur van de PThU, studenten, docenten, leden van de opleidings- en examencommissie en alumni.

De commissie bestudeerde tijdens het bezoek bovendien het ter inzage gevraagde materiaal. Studenten en docenten werden in de gelegenheid gesteld om buiten de reguliere gesprekken om met de commissie van gedachten te wisselen. Tijdens het bezoek besprak de commissie gedurende interne overlegmomenten haar voorlopige bevindingen over individuele

opleidingen. Het laatste deel van het bezoek gebruikte de commissie voor een interne vergadering ter bespreking en afstemming van de bevindingen over alle opleidingen, waaronder de bacheloropleiding Theologie. Het bezoek werd afgesloten met een openbare mondelinge rapportage van de eerste indrukken en algemene waarnemingen door de commissievoorzitter.

Beslisregels

In overeenstemming met het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO (d.d. 22 november 2011) heeft de commissie de volgende definities voor de beoordeling van de afzonderlijke standaarden en de opleiding als geheel gehanteerd:

Basiskwaliteit

De kwaliteit die in internationaal perspectief redelijkerwijs verwacht mag worden van een bachelor- of masteropleiding binnen het hoger onderwijs.

Onvoldoende

De opleiding voldoet niet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont op meerdere vlakken ernstige tekortkomingen.

Voldoende

De opleiding voldoet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont over de volle breedte een acceptabel niveau.

Goed

De opleiding steekt systematisch en over de volle breedte uit boven de gangbare basiskwaliteit.

Excellent

De opleiding steekt systematisch en over de volle breedte ver uit boven de gangbare basiskwaliteit en geldt als een (inter)nationaal voorbeeld.

Samenvattend oordeel van de commissie

Dit rapport geeft de bevindingen en overwegingen weer van de commissie Theologie en Religiewetenschappen over de bacheloropleiding Theologie (joint degree) van de Vrije Universiteit Amsterdam en de Protestantse Theologische Universiteit. De commissie baseert haar oordeel op informatie uit de zelfstudie, de bestudeerde scripties, de documenten die tijdens het bezoek ter inzage beschikbaar waren en tijdens de gesprekken verkregen inlichtingen. De commissie heeft voor de opleiding zowel positieve aspecten opgemerkt als verbeterpunten gesignaleerd. Na deze tegen elkaar te hebben afgewogen, is de commissie tot het oordeel gekomen dat de opleiding voldoet aan de eisen voor basiskwaliteit die de voorwaarde zijn voor heraccreditatie.

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De bacheloropleiding Theologie wordt sinds september 2012 gezamenlijk aangeboden door de Faculteit Godgeleerdheid van de Vrije Universiteit en door de Protestantse Theologische Universiteit (PThU). Beide instellingen geven de opleiding vanuit de eigen identiteit samen vorm. Studenten kiezen voor het traject Klassieke Godgeleerdheid, met Hebreeuws en Grieks, dat toegang geeft tot een driejarige predikantsopleiding, of voor het traject Algemene Godgeleerdheid, zonder grondtalen maar met bijzondere aandacht voor godsdienstwetenschap en –filosofie.

De eindkwalificaties van de opleiding zijn getoetst aan de Dublin-descriptoren, hebben een academische oriëntatie en sluiten aan bij wat internationaal gangbaar is op academisch bachelorniveau. De beoogde eindkwalificaties zijn vrijwel identiek voor beide trajecten en dekken volgens de commissie de door DGO geformuleerde eindtermen van een bacheloropleiding theologie af. De commissie is van mening dat het theologische karakter van het traject Algemene Godgeleerdheid minder evident zichtbaar is, maar heeft vertrouwen in de toezegging van faculteit en universiteit dat ze die eigenheid bewaken. De commissie beoordeelt de beoogde eindkwalificaties van de bacheloropleiding Theologie als voldoende.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Het traject Klassieke Godgeleerdheid biedt volgens de commissie een samenhangend geheel aan theologische vakken. Dit is minder het geval voor het traject algemene godgeleerdheid, waar de geplande invoering van een Bijbels vak de samenhang zeker ten goede zal komen.

De opleiding heeft een duidelijke visie op onderwijs. De nadrukkelijke aandacht voor het binnenperspectief vormt voor een heel aantal studenten precies de aantrekkingskracht van de opleiding. Het concept ‘dialog’ is volgens de commissie - en de opleiding zelf - nog niet geoperationaliseerd. Aangezien de onderwijsleeromgeving mogelijkheden biedt tot dialogisch leren, is er wellicht ruimte om die dialoog concreet vorm te geven in een cursus op bachelorniveau.

De PThU en de Faculteit der Godgeleerdheid hebben onlangs hun intrek genomen in een gerenoveerde vleugel van het VU-hoofdgebouw. De fysieke nabijheid van beide onderwijsverstrekkers draagt zeker bij tot versterkte samenwerking en een goede onderlinge verstandhouding. Het joint karakter van de opleiding komt ondermeer tot uiting in het feit dat studenten kunnen gebruik maken van de faciliteiten van beide universiteiten. De commissie is van oordeel dat personeel, studeerbaarheid, voorzieningen, studiebegeleiding en kwaliteitszorg aan de maat zijn en beoordeelt de onderwijsleeromgeving van de bacheloropleiding Theologie dan ook als voldoende.

Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

De commissie stelt vast dat de opleiding zich sinds kort meer inspant voor de borging van de kwaliteit van toetsing en beoordeling. De opleiding maakt op dit punt een inhaalslag. Zij beschikt over een duidelijk fraudebeleid dat volgens de commissie nog kan worden aangescherpt door systematisch ook alle papers te screenen op plagiaat.

De commissie heeft steekproefsgewijs vastgesteld dat er voldoende variëteit is in de toetsvormen en dat de toetsen aansluiten bij de leerdoelen van de programmaonderdelen. Echter, lang niet alle toetsen bevatten feedback en ook de relatie tussen feedback en score was niet steeds duidelijk. Bovendien waren er nauwelijks scriptie-evaluaties beschikbaar. De scripties die de commissie heeft beoordeeld, dateren uit de periode vóór de joint degree. Ze acht alle scripties van voldoende niveau en is daarom van mening dat de beoogde eindkwalificaties van zowel algemene als klassieke godgeleerdheid ook effectief worden gerealiseerd. De commissie beoordeelt de toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties van de bacheloropleiding Theologie als voldoende.

De commissie beoordeelt de standaarden uit het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling als volgt:

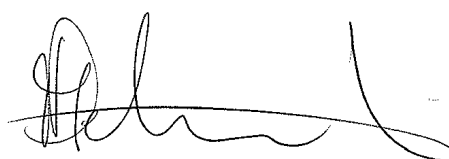
Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoende
Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende
Algemeen eindoordeel	voldoende

De voorzitter en de secretaris van de commissie verklaren hierbij dat alle leden van de commissie kennis hebben genomen van dit rapport en instemmen met de hierin vastgestelde oordelen. Zij verklaren ook dat de beoordeling in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Datum: 27 november 2013.

Prof. dr. Dirk Hutsebaut

Mark Delmartino MA

Behandeling van de standaarden uit het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling

---

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting:

De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau en oriëntatie (bachelor of master; hbo of wo) binnen het Nederlandse kwalificatieraamwerk. Ze sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding.

Bevindingen

Ter beantwoording van de vraag of de eindkwalificaties van de opleiding wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie voldoende zijn geconcretiseerd, beschrijft dit hoofdstuk achtereenvolgens het domeinspecifieke referentiekader, de doelstelling en het profiel van de opleiding, en het niveau en oriëntatie van de beoogde eindkwalificaties.

Domeinspecifiek referentiekader

Voorafgaand aan de clustervisitatie hebben de deelnemende instellingen, verenigd in het Disciplineoverlegorgaan Godgeleerdheid (DGO), een domeinspecifiek referentiekader opgesteld. Dat kader is in dit rapport opgenomen als Bijlage 2. De commissie kan zich goed vinden in het referentiekader. Het beschrijft dat de opleidingen op het gebied van theologie en religiewetenschappen in Nederland een verscheidenheid aan structuren en doelstellingen bieden. Een belangrijk onderscheid is dat tussen de religiewetenschappelijke en de theologische opleidingen. Na de vorige onderwijsvisitatie heeft een aantal belangrijke ontwikkelingen plaatsgevonden. Zo is het religiewetenschappelijke accent versterkt en zijn een aantal opleidingen inmiddels in grotere, veelal geesteswetenschappelijke eenheden ingekaderd. De meeste masterprogramma's zijn geherstructureerd en ondergebracht in zogenaamde 'brede labels'. Voor theologische curricula die tevens als ambtsopleiding gelden, is de maximale studieduur van zes-en-een-half jaar verkort tot zes jaar en wordt kennis van de brontalen niet meer als vooropleidingseis gehanteerd maar in de opleiding zelf verworven.

De domeinspecifieke criteria die in het referentiekader zijn weergegeven, zijn gebaseerd op de Dublin-descriptoren en buitenlandse referentiekaders, met name de *benchmarks* van de Quality Assurance Agency voor Theology and Religious Studies. De opleidingen hebben als doel studenten op te leiden tot een elementair wetenschappelijk (bachelor-), dan wel een meer specialistisch wetenschappelijk (master)niveau op het gebied van het object van de studie. De meeste masteropleidingen duren één jaar, research masters hebben een studieduur van twee jaar, en theologische masters die tevens ambtsopleiding zijn kennen een studieduur van drie jaar.

De bacheloropleiding Theologie die ter accreditatie wordt aangeboden, past in dit kader: de opleiding dient gerekend te worden tot de theologische opleidingen. De opleiding biedt de mogelijkheid om tijdens het programma gedurende één semester een universitaire minor te volgen die leidt tot een beperkte tweedegraadsbevoegdheid onderwijs.

Doelstelling en profiel van de opleiding

In het voorwoord van de kritische reflectie schrijven de decaan van de Faculteit der Godgeleerdheid van de Vrije Universiteit Amsterdam en de rector van de Protestantse Theologische Universiteit dat zij de pluriforme samenstelling van de studentencohorten als

een meerwaarde zien voor de opleiding. Studenten worden uitgedaagd om in onderlinge dialoog eigen opvattingen opnieuw te doordenken en te verwoorden. In het onderwijs wordt nadrukkelijk aandacht besteed aan de diversiteit aan seculiere en religieuze levensovertuigingen binnen de opleiding.

De bacheloropleiding Theologie wordt sinds september 2012 gezamenlijk aangeboden door de PThU en de VU, waarbij de VU optreedt als penvoerder. Beide instellingen willen met deze opleiding theologen scholen in de protestantse traditie van theologiebeoefening, met specifieke aandacht voor de wisselwerking tussen religie enerzijds en maatschappelijke en culturele contexten anderzijds. Studenten worden voorbereid op een beroep of een masteropleiding door het ontwikkelen van kennis en inzichten, waarbij persoonlijke reflectie op eigen standpunten onontkoombaar is. De opleiding kent twee afstudeerrichtingen: het traject Godgeleerdheid geeft onder meer toegang tot de driejarige masteropleidingen tot predikant. Binnen dit traject mogen de aan de VU gevestigde seminaria maximaal 40% van het onderwijs naar eigen opvattingen verzorgen dat integraal onderdeel uitmaakt van het examenprogramma. Het traject Algemene Godgeleerdheid omvat geen klassieke talen Hebreeuws en Grieks, maar relateert de theologie van het christendom aan wijsgerige vooronderstellingen van de wetenschap en aan andere tradities dan het christendom. Beide trajecten staan volgens de zelfstudie op zodanig niveau dat de afgestudeerde in staat is een masteropleiding in de Theologie en Religiewetenschappen te volgen.

De commissie stelt vast dat de VU en de PThU werk (willen) maken van de gezamenlijke bacheloropleiding Theologie en deze opleiding ook elk vanuit de eigen identiteit samen vormgeven. Na bestudering van het materiaal en op basis van de gesprekken tijdens het visitatiebezoek onderschrijft de commissie enkele sterke punten die in de sterkte-zwakteanalyse ook als dusdanig naar voren werden geschoven: het gaat dan voornamelijk over de multi-denominatieve en multi-religieuze omgeving van de opleiding en het theologische karakter dat voldoet aan de eisen van de diverse kerkgenootschappen. Zulke setting biedt volgens de commissie ruimte voor reflectie en dialoog. De commissie stelt zich echter wel de vraag of de track algemene godgeleerdheid zich kan profileren als volwaardige afstudeerrichting in de theologie met een eigen bestaansreden, dan wel dat het louter gaat om een minder uitgebreide variant (geen brontalen) van de andere afstudeerrichting, klassieke godgeleerdheid.

Hoewel de opleiding het begrip “dialoog” hoog in het vaandel voert, stelt de commissie vast dat dit niet geoperationaliseerd wordt in de bacheloropleiding. Het begrip kan volgens de commissie explicieter uitgewerkt worden in de eindtermen van de opleiding. Bovendien verdient het meer zichtbaarheid als doelstelling.

Eindkwalificaties

Volgens de kritische reflecties zijn de vastgestelde eindtermen conform het door het DGO in 2012 opgestelde domeinspecifieke referentiekader (zie Bijlage 2). De Faculteit der Godgeleerdheid van de VU en de PThU waren betrokken bij de totstandkoming van dit kader en hebben het uiteindelijk akkoord bevonden.

De commissie stelt vast dat de eindkwalificaties van de bacheloropleiding Theologie voor het grootste deel identiek zijn voor de beide afstudeervarianten. Slechts één van de acht eindtermen is specifiek gericht op het traject algemene, c.q. klassieke godgeleerdheid: het gaat dan om kennis van de brontalen of inzicht in de wijsgerige vooronderstellingen van het christendom en de wetenschappelijke relatie tussen christendom en andere religies. Volgens de commissie dekken de eindkwalificaties van deze opleiding de eindtermen van een bachelor

theologie af zoals die in het DGO-domeinspecifiek referentiekader worden vooropgesteld: zowel kennis, vaardigheden als academische attitude komen aan bod. De commissie stelt zich wel de vraag in welke mate de route algemene godgeleerdheid – zonder brontalenstudie en met bijkomende aandacht voor filosofie en religies - voldoet aan alle domeinspecifieke vereisten van een bacheloropleiding theologie. Het opleidingsmanagement is van oordeel dat de route algemene godgeleerdheid wel degelijk een theologisch karakter heeft en heeft de commissie verzekerd dat ze dit karakter zal bewaken en bewaren. In de eindkwalificaties van de bacheloropleiding Theologie wordt niet expliciet verwezen naar toekomstperspectieven op de arbeidsmarkt. De commissie is van oordeel dat een verwijzing in de eindkwalificaties wenselijk is, mede omdat in het programma via de profileringsruimte wel degelijk aandacht kan worden geschonken aan beroepsperspectieven op de arbeidsmarkt.

Niveau en oriëntatie

De kritische reflectie omvat een overzicht waarin wordt aangegeven hoe de eindkwalificaties overeenkomen met de Dublin-descriptoren op bachelorniveau. De eindkwalificaties van de bacheloropleiding weerspiegelen volgens de kritische reflectie het beoogde niveau en oriëntatie van de opleiding. De commissie heeft vastgesteld dat de eindkwalificaties van deze bacheloropleiding ook daadwerkelijk de verschillende Dublin-descriptoren voor het bachelorniveau afdekken. De wetenschappelijke oriëntatie van de opleiding komt volgens de commissie ook aan bod in een aantal eindkwalificaties.

Studenten die de opleiding hebben afgerond, beschikken volgens de kritische reflectie over basiskennis van theologie en aanverwante disciplines die in het curriculum worden aangeboden. Alle afgestudeerden hebben een academische attitude ontwikkeld en geleerd om over hun persoonlijke positionering op het terrein van theologie te reflecteren en te communiceren. De afgestudeerde is tevens in staat om zelfstandig complexe teksten te analyseren, problemen interdisciplinair op te lossen en de normatieve aard van vraagstukken te onderkennen en te evalueren.

Overwegingen

Volgens de commissie voldoet de bacheloropleiding Theologie aan de vereisten van het evaluatiekader voor wat betreft de beoogde eindkwalificaties. De commissie baseert haar positieve oordeel op volgende overwegingen.

De commissie is van mening dat over het algemeen de eindkwalificaties voldoen aan de eisen van het domeinspecifiek referentiekader voor een bacheloropleiding in de theologie. De eindkwalificaties zijn bovendien op systematische wijze getoetst aan de Dublin-descriptoren. De commissie is van oordeel dat de eindkwalificaties van de opleiding aansluit bij wat (inter)nationaal gangbaar is en verwacht mag worden op bachelorniveau. De opleiding is bovendien wetenschappelijk georiënteerd. Dit blijkt niet alleen uit de formulering van de eindkwalificaties maar ook uit de expliciete koppeling van onderwijsinhoud en onderzoeksexpertise binnen beide instellingen.

De bacheloropleiding Theologie wordt sinds september 2012 gezamenlijk aangeboden door de Faculteit Godgeleerdheid en de PThU, waarbij de VU als penvoerder optreedt. De commissie stelt vast dat beide instellingen de opleiding vanuit de eigen identiteit samen vormgeven en dat deze samenwerking over het algemeen vlot verloopt. De beoogde eindkwalificaties dekken volgens de commissie de door DGO geformuleerde eindtermen van een bacheloropleiding theologie af, met dien verstande dat de opleiding in de eindtermen wellicht explicieter dient te verwijzen naar de arbeidsmarktperspectieven. Naast het traject

klassieke godgeleerdheid biedt de opleiding ook een traject algemene godgeleerdheid aan: het theologische karakter van deze afstudeerrichting is naar de mening van de commissie minder evident zichtbaar. De commissie heeft er echter alle vertrouwen in dat de opleiding dit karakter blijvend zal bewaken, zoals tijdens het bezoek werd verzekerd.

Conclusie

De commissie beoordeelt Standaard 1 als ‘voldoende’.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting:

De inhoud en vormgeving van het programma stelt de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

In dit hoofdstuk over de onderwijsleeromgeving wordt onderzocht of programma, personeel en voorzieningen het mogelijk maken om de beoogde eindkwalificaties te realiseren. Aspecten die achtereenvolgens aan de orde komen zijn: de opbouw en samenhang van het curriculum, de professionele en wetenschappelijke oriëntatie, het didactisch concept, de instroom en het rendement, studeerbaarheid en studielast, wetenschappelijk personeel, studiebegeleiding en voorzieningen, en kwaliteitszorg.

Opbouw en samenhang

De verschillende opleidingscomponenten van het curriculum zijn beschreven in Bijlage 4 bij dit rapport. Het programma telt in totaal 180 EC en bestaat uit zes semesters met elk twee periodes van 12 EC en een periode van 6 EC. De voltijdvariant van de opleiding omvat drie jaar, de deeltijdvariant wordt gevolgd in zes jaar.

De bacheloropleiding Theologie bestaat uit twee trajecten: klassieke godgeleerdheid en algemene godgeleerdheid. Zeven leerlijnen verzekeren de inhoudelijke samenhang: kerkgeschiedenis, bijbelwetenschappen, systematische theologie, praktische theologie, academische vaardigheden, integratieve leerlijn en, specifiek voor het traject algemene godgeleerdheid, godsdienstfilosofie en –wetenschap. Studenten kunnen opteren voor een seminariumtraject van maximaal 72 EC doorheen het programma waarbij specifieke identiteitsgebonden vakken door docenten van het betreffende seminarium worden verzorgd. Deze routes geven aansluiting op een masteropleiding predikantschap. De modules worden per sectie en leerstoelgroep afgestemd zodat de eindtermen van de opleiding gelijk blijven. Ook deze opleiding omvat profileringsruimte en een bachelorscriptie in het laatste jaar.

De commissie stelt vast dat de volledige opleiding helder is opgebouwd, waarbij het traject klassieke godgeleerdheid een mooi en samenhangend geheel aan theologische vakken biedt. De leerlijnen komen volgens de commissie ook duidelijk terug in het programma. De commissie is wel verbaasd over de manier waarop het traject algemene godgeleerdheid wordt ingevuld: door de studie van brontalen te vervangen door godsdienstwetenschap komt het theologische karakter van het programma onder druk te staan. Deze indruk wordt volgens de commissie nog versterkt door het feit dat in dit traject inleidende vakken Islam en Boeddhisme worden aangeboden. Het is daarentegen volgens de commissie perfect mogelijk om bijbelse vakken aan te bieden zonder kennis te veronderstellen van de grondtalen. Studenten hebben tegenover de commissie aangegeven behoefte te hebben aan dergelijke vakken. Het opleidingsmanagement gaf aan dat vanaf 2013-2014 een bijbelvak wordt toegevoegd aan het programma algemene godgeleerdheid. Studenten constateerden dat er van het ideaal van een community of dialogical learners niet veel terug te vinden is binnen de opleiding. De commissie geeft de opleiding ter overweging mee om het concept dialoog sterker te verankeren als doelstelling en deze doelstelling concreet vorm te geven in een inleidende cursus die zowel elementen van kennis, inzicht als attitude omvat.

Om zich een oordeel te kunnen vormen over de *kwaliteit van de curriculumonderdelen* van de opleiding heeft de commissie tijdens de visitatie steekproefsgewijs de beschikbare informatie over de inhoud van in totaal 8 vakken bestudeerd (zie Bijlage 7). Daaruit heeft ze geconcludeerd dat de inhoudelijke kwaliteit verschilt per vak maar dat deze kwaliteit over het algemeen voldoende hoog is en aansluit bij de gestelde opleidingsdoelen. Het niveau van de vakken is zeker gepast voor een academische bacheloropleiding.

De commissie heeft tijdens het bezoek de samenhang van de individuele modules aan de orde gesteld in verschillende gesprekken met studenten en docenten. Zij gaven aan dat de individuele vakken logisch op elkaar aansluiten en dat docenten op de hoogte zijn van wat collega's in hun colleges aan bod laten komen. De studenten zien over het algemeen een stapsgewijze verhoging van het niveau binnen de opleidingen. Op basis van die feedback en de eigen vaststellingen met betrekking tot de bestudeerde vakken, oordeelt de commissie dat de individuele programmaonderdelen inhoudelijk en qua niveau de samenhang binnen het curriculum verzekeren.

De manier waarop leerdoelen van programmaonderdelen aansluiten bij de beoogde eindkwalificaties van de opleiding wordt aangegeven in de digitale bijlage bij de kritische reflectie. De commissie is van mening dat de individuele modules een bijdrage leveren tot die eindkwalificaties en deze in beginsel ook voldoende afdekken. De commissie gaat er met andere woorden van uit dat het succesvol doorlopen van het programma ertoe leidt dat studenten ook voldoen aan de beoogde eindkwalificaties.

Wetenschappelijke oriëntatie

Op basis van de kritische reflectie en de gesprekken met zowel docenten als studenten stelt de commissie vast dat er uitgebreide interactie is tussen onderwijs en onderzoek in alle jaren van de opleiding. Het studiemateriaal dat de commissie heeft bestudeerd, komt in deze overeen met het beeld dat de kritische reflectie schetst over de wetenschappelijke oriëntatie van de opleiding.

De commissie is onder de indruk van de wijze waarop onderwijs en onderzoek vervlochten zijn in de bacheloropleiding Theologie. Het oefenen van methoden en technieken en de integratie van academische vorming en wetenschappelijk denken krijgt vorm binnen de integratieve leerlijn, in de vakken Theologie als Wetenschap en Ambacht (eerste jaar), Religieuze Existentie in Amsterdam (tweede jaar) en Gemeenschap & Diversiteit (derde jaar, aangeboden door de respectievelijke seminaria).

Tijdens het gesprek gaven studenten aan dat onderzoek aan bod komt in hoor- en werkcolleges en dat in de bacheloropleiding voldoende aandacht gaat naar onderzoeksvaardigheden en academische vorming. Gedurende het eerste jaar volgen studenten een werkcollege Academische Vaardigheden dat naast het reguliere curriculum wordt aangeboden. Verschillende vaardigheden komen aan bod, waarna ze in het reguliere programma worden geoefend en getoetst. De commissie is verbaasd dat er geen aparte studiepunten worden toegekend aan dit werkcollege en heeft vastgesteld dat de perceptie van dit college verschilt bij studenten en docenten. De commissie pleit dan ook voor een duidelijke structuur waarbij de activiteiten behouden blijven (al dan niet als apart werkcollege), maar de effectieve studiebelasting en studiepunten worden toegewezen aan een of meerdere modules. De commissie is van mening dat de opleiding structureel-programmatorisch voldoende aandacht besteedt aan onderzoeksvaardigheden, maar ziet niettemin ruimte voor verbetering in de manier waarop de opleiding consequent de mate van daadwerkelijke beheersing van de beoogde vaardigheden inbouwt, bijhoudt en nagaat. De commissie

ondersteunt dan ook de plannen van de opleiding om vanaf 2013-2014 meerdere en meer gekwalificeerde docenten in te zetten bij de modules Academische Vaardigheden en Voorbereiding Scriptie.

De commissie stelt met instemming vast dat de Faculteit der Godgeleerdheid van de VU en de individuele secties binnen die faculteit wetenschappelijke activiteiten organiseren die zij expliciet openstellen voor studenten van de bacheloropleiding Theologie. Zo vinden tijdens de Graduation Week de promoties plaats en worden symposia en congressen georganiseerd. Daarnaast worden regelmatig bijeenkomsten gehouden voor de gehele Faculteit der Godgeleerdheid waarin steeds een recent verschenen boek van een docent besproken wordt met referenten uit andere faculteiten of universiteiten.

Professionele oriëntatie

De bacheloropleiding Theologie is een academisch georiënteerde studie, die studenten de bagage en het academisch denkniveau meegeeft om op een breed terrein inzetbaar te zijn. Elke opleiding heeft echter ook een professionele oriëntatie in de programma's verwerkt, die ertoe moet leiden dat studenten op het einde van hun bachelor- of masteropleiding klaar zijn voor de arbeidsmarkt en hun verworven kennis en vaardigheden kunnen integreren in een beroep dat al dan niet strikt aansluit bij de opleiding.

De opleiding beoogt de studenten op een zodanig niveau te brengen dat ze in staat zijn een masteropleiding in de theologie te volgen. Binnen het programma wordt geen specifieke module aangeboden die de studenten voorbereidt op de arbeidsmarkt. De meeste bachelorstudenten hebben wel de mogelijkheid om via een zogenaamde 'educatieve minor' beperkte tweedegraadsbevoegdheid te verwerven in het onderwijs. Een alternatieve invulling van deze profileringsruimte bestaat uit een stage in binnen- of buitenland. De studenten van de track Klassieke Godgeleerdheid met Grieks hebben hiervoor geen of onvoldoende profileringsruimte. Studenten en alumni gaven tijdens het bezoek aan dat zij de bacheloropleiding hadden aangevat met de bedoeling om door te stromen naar een mastertraject. Ook tijdens de bacheloropleiding zelf werd volgens studenten nauwelijks aandacht besteed aan mogelijke beroepsperspectieven na de bacheloropleiding. De commissie is van mening dat de opleiding de mogelijke beroepsperspectieven van haar programma nadrukkelijker naar voren kan brengen. Onder verwijzing naar standaard 1 geeft de commissie de opleidingen ter overweging mee dat de afstemming op de arbeidsmarkt een element is van het DGO-kader dat nog niet vertaald is naar eindkwalificaties van de opleiding of naar leerdoelen van de individuele programmaonderdelen.

Didactisch Concept

De commissie stelt vast dat de Faculteit der Godgeleerdheid van de VU en de Protestantse Theologische Universiteit een duidelijke gedeelde visie hebben op onderwijs. Uitgangspunt voor wetenschappelijk onderwijs in de theologie is volgens de kritische reflectie de cognitieve, academische en persoonlijke vorming van de student. Het didactisch concept vertrekt van de eigen visie van de opleiding op theologie, de *simplex ordo*, die de student stimuleert om een eigen visie te ontwikkelen en ook de ruimte geeft aan docenten om hun visie, context en achtergrond te expliciteren. Studenten worden uitgedaagd tot dialogisch leren en identiteitsbewust en identiteitsvormend denken. De opleiding streeft ernaar om gedegen kennisoverdracht hand in hand te laten gaan met academische en persoonlijke vorming. Onderwijs dient plaats te vinden in een zogenaamde 'community of learners', waar docenten en studenten samen streven naar verbreding en verdieping van kennis en waar onderwijs en onderzoek elkaar inspireren. De commissie constateert dat deze visie zich vertaalt in (inter)actief onderwijs met uiteenlopende werkvormen, die ruimte biedt voor differentiatie en

profilering. Vragen van geloof en rede worden expliciet besproken en waar mogelijk vormt de dialoog met andere christelijke tradities onderdeel van het leerproces.

De commissie heeft in de gesprekken met management, docenten en studenten van beide instellingen vastgesteld dat de simplex ordo een voornamelijk plaats inneemt binnen de opleiding; studenten en docenten – zo gaven ze ook zelf aan – worden voortdurend aangemoedigd vanuit de eigen overtuiging een visie te ontwikkelen op de nieuw verworven kennis. Deze nadruk op en aandacht voor het binnenperspectief vormt volgens een heel aantal studenten juist de aantrekkingskracht van de opleiding en heeft zeker meegespeeld bij de uiteindelijke keuze voor een studie aan de VU of PThU. De commissie heeft tijdens de gesprekken echter ook geconstateerd dat studenten die de opleiding voornamelijk vanuit een buitenperspectief willen benaderen, vaak moeite hebben met de andere – meer dominante – benadering door docenten en medestudenten. Het pluralistische leerklimaat waar de opleiding zich op laat voorstaan gaat er in deze wel vanuit dat de student een levensbeschouwelijke visie wil ontwikkelen. Ook sommige docenten hebben blijkens de sterkte-zwakteanalyse in de kritische reflectie moeite met de ‘community of dialogical learners’.

De commissie heeft in het bestudeerde materiaal en tijdens de gesprekken met studenten en docenten geconstateerd dat het begrip dialoog nog niet als rode draad door de opleiding loopt en zeker niet als dusdanig wordt gepercipieerd. De bijzondere kansen op het gebied van gesprek en dialoog, ontstaan door de toegenomen diversiteit in tradities en achtergronden van studenten- en docentenpopulatie, worden volgens de commissie inderdaad nog niet ten volle uitgebuit. Studenten en docenten geven aan dat tijdens de colleges te weinig ruimte is om diepgaand kennis te maken met andere tradities en elkaars visies en standpunten te bespreken. Studenten zijn – zo heeft de commissie vastgesteld – echter wel geïnteresseerd in die dialoog. Zoals reeds is opgemerkt in de secties over eindkwalificaties en samenhang, geeft de commissie de opleiding ter overweging mee het begrip dialoog steviger te verankeren in de doelstellingen van de respectievelijke opleidingen en dit ook aan bod te laten komen in het programma en in de leerdoelen van de betrokken programmaonderdelen.

Instroom en rendement

De commissie stelt vast dat de instroomeisen duidelijk zijn aangegeven in de Onderwijs en Examenregelingen (OER) van de opleiding. De facultaire toelatingscommissie van de Faculteit der Godgeleerdheid van de VU en het CvB van de PThU zijn verantwoordelijk voor de toelatingsprocedure voor de opleiding. Alle studenten met een vwo-diploma worden rechtstreeks toegelaten. Studenten die het Nederlands niet als moedertaal hebben, worden geacht het staatsexamen Nederlands als Tweede Taal en de Interuniversitaire Toelatingstoets Nederlands met goed gevolg te hebben afgelegd.

Op verzoek van de commissie heeft de opleiding tijdens het bezoek een overzicht ter beschikking gesteld van de studentenaantallen per afstudeerrichting. De commissie heeft ook de inschrijfgegevens en instroomgegevens per opleiding geraadpleegd: hieruit blijkt dat voor het cohortjaar 2012 in totaal 85 studenten ingeschreven zijn voor de bacheloropleiding Theologie. Volgens die gegevens zijn er in 2012 in totaal 32 studenten ingestroomd in de gedeelde opleiding.

De commissie stelt in deze vast dat uitvalpercentages en rendementscijfers bij de voorgangers van de huidige gedeelde opleiding verschillen per instelling, maar in beide gevallen op acceptabel niveau liggen. Niettemin is hier nog ruimte voor verbetering. De strikte toepassing van het Bindend Studie Advies (BSA) schept duidelijkheid en leidt uiteindelijk tot meer rendement: volgens de BSA-regeling dienen studenten minstens 42 EC behaald te hebben

tijdens het eerste jaar en moeten ze op het einde van het tweede studiejaar alle studiepunten van het eerste studiejaar halen. De commissie heeft er vertrouwen in dat beide instellingen de rendementen in het oog houden en de nodige initiatieven zullen nemen om in de gezamenlijke opleiding het streefcijfer van 70% te bereiken en te behouden.

Studielast en studeerbaarheid

De commissie stelt vast dat de studielast gelijk verdeeld is over de studie jaren en semesters. Bijlage 5 bij dit rapport bevat een overzicht van de contacturen per jaar. Elk semester bestaat uit twee periodes van 8 weken en één periode van 6 weken: in elke periode wordt in de voltijdvariant 2 modules tegelijk aangeboden, in de deeltijdvariant 1. De commissie heeft met instemming kennis genomen van het beleid om voor deze opleiding vanaf 2013-2014 uitsluitend te werken met modules van 6 EC. Tot nu toe bestonden er zowel modules van 6 EC als 3 EC. De commissie heeft vastgesteld bij de bestudering van het studiemateriaal en in de gesprekken met studenten dat de modules van 3 EC in verhouding redelijk zwaar zijn en dus minder studeerbaar.

De commissie stelt vast dat het aandeel contacturen ongeveer 15% van de totale studielast bedraagt in zowel het eerste als het tweede jaar van de opleiding. Verspreid over een academisch jaar gaat het om 8 uur per week. De opleiding probeert de contactmomenten zoveel mogelijk in te roosteren op twee vaste dagen per week, zodat voltijd- en deeltijdstudenten gezamenlijk college kunnen volgen.

Tijdens het bezoek gaven studenten aan tevreden te zijn met de studiebelasting, die zij aanvaardbaar vinden. Naast de vaste contacturen zijn er ook andere momenten waarop studenten op de onderwijslocatie aanwezig zijn, bijvoorbeeld voor het werkcollege Academische Vaardigheden. Individuele vakken vormen volgens de studenten geen structurele struikelblok voor de studievoortgang. Indien studieovertraging optreedt, is dat volgens hen meestal te wijten aan de motivatie of de persoonlijke situatie van de student, niet aan de individuele moeilijkheidsgraad van bepaalde modules. De commissie is van oordeel dat de studielast in het bachelorprogramma zeker aanvaardbaar is en dat het aantal contacturen na de propedeuse erg beperkt is. Ze geeft de opleidingen ter overweging mee om het aantal contacturen op te hogen – bijvoorbeeld via een cursus rond dialog - en voor voltijdsstudenten te spreiden over meer dan twee dagen per week. Op deze manier bindt men de studenten meer aan de opleiding en de onderwijslocatie. Studenten, zo heeft de commissie geconstateerd in de gesprekken, staan zeker niet weigerachtig tegenover een (lichte) toename van het aantal contacturen.

Staf

Volgens de kritische reflectie telde de Faculteit der Godgeleerdheid op 1 oktober 2012 in totaal 86 wetenschappelijke personeelsleden (waarvan 19 hoogleraren) voor een totale aanstelling van ongeveer 53 fte. De docenten verzorgen onderwijs in de verschillende opleidingen van de faculteit. Vanuit de PthU zijn in totaal 14 docenten (inclusief 4 hoogleraren) betrokken bij de bacheloropleiding Theologie.

De *docent-studentratio* bedraagt volgens de kritische reflectie 1:8. Dit cijfer is gebaseerd op de totale onderwijsinspanning in fte aan de Faculteit der Godgeleerdheid van de VU, gedeeld door het totaal aantal studenten aan de vier opleidingen van deze faculteit. Het is volgens de faculteit niet mogelijk om de onderwijsbelasting van individuele docenten uit te splitsen per opleiding. De commissie constateert dat de docent-studentratio voor de opleiding ruim is. Zulke verhouding schept goede mogelijkheden voor ruime aandacht voor individuele studenten.

Het onderwijs wordt verzorgd door vakspecialisten, die altijd een onderzoeks- en onderwijsaanstelling hebben. Volgens gegevens uit de kritische reflectie is 89% van de VU-docenten en 93% van de PThU-docenten gepromoveerd. Het viel de commissie op dat het juist de docenten uit het werkcollege Academische Vaardigheden waren, die niet gepromoveerd zijn. De opleiding gaf tijdens het gesprek aan dat er plannen zijn om vanaf 2013-2014 dit werkcollege steviger op de kaart te zetten met meer en beter gekwalificeerde docenten. De commissie heeft met instemming kennis genomen van dit voornemen.

Studenten zijn over het algemeen (zeer) tevreden over de academische en onderwijskundige kwaliteiten van de docenten. De commissie erkent de brede inhoudelijke expertise van de docenten, die bijzonder goed toegerust zijn om inhoud, doelstellingen en eindkwalificaties van de opleiding te verzorgen en te realiseren.

Tijdens de gesprekken met het management en de opleidingscommissie werd het personeels- en scholingsbeleid toegelicht. Docenten dienen gepromoveerd te zijn in hun vakgebied en de Basis Kwalificatie Onderwijs (BKO) te hebben behaald. Voor degenen die dat nog niet hebben is een plan opgesteld waardoor eind 2013 80% en eind 2014 90 % van de docenten de BKO behaald hebben. Wanneer docenten de BKO-cursus volgen, krijgen zij hiervoor 150 uren vrijgesteld in hun onderwijslast. Docenten van de seminaria functioneren in een sectie, waarin zij worden beoordeeld op grond van hun wetenschappelijke prestaties. Voor hen is er beperkt budget beschikbaar voor het bijwonen van conferenties of het behalen van de BKO. Aan de PThU is de BKO-verplichting in 2007 ingevoerd voor nieuwe docenten. In 2012 is er beleid vastgesteld waardoor voor circa 75% van het zittende personeel een BKO-traject wordt georganiseerd. De commissie constateert aan de ene kant dat het aandeel docenten dat begin 2013 over een BKO beschikt nog erg laag is (40% en 17%, respectievelijk), maar stelt van de andere kant met instemming vast dat dit aspect van onderwijskwaliteit uiteindelijk wel wordt aangepakt binnen zowel VU als PThU. Op vraag van de commissie bezorgde de Faculteit der Godgeleerdheid van de VU na het bezoek een overzicht van de docenten uit de seminaries die over een BKO beschikken. Van de tien docenten die in aanmerking komen, beschikken er drie over de juiste bevoegdheid en zitten drie andere docenten in een BKO-traject. Op basis van die zelfde lijst stelt de commissie vast dat 7 van de 13 seminariedocenten gepromoveerd zijn.

Studiebegeleiding en voorzieningen

Met ingang van september 2012 zijn zowel de Faculteit der Godgeleerdheid als de PThU verhuisd naar een vernieuwde vleugel binnen het VU-hoofdgebouw. De meeste studieplekken bevinden zich op de studiezalen, waar de VU ook beschikt over bibliotheekfaciliteiten voor Godgeleerdheid. Binnen de PThU-vleugel is de bibliotheek van de PThU gevestigd. De commissie heeft tijdens het bezoek geconstateerd dat de nieuwe vleugels ruim zijn en zeker voldoen aan de eisen die vandaag de dag gesteld worden aan academisch onderwijs. De fysieke nabijheid van faculteit en PThU draagt zeker bij tot de onderlinge verstandhouding.

In het onderwijs wordt gebruik gemaakt van Blackboard VU en dit gebruik is verplicht. Studenten hebben aangegeven dat het gebruik toegenomen is en dat alle docenten tegenwoordig gebruik maken van de digitale leeromgeving. Sommige docenten benutten de digitale leeromgeving intensief als ruimte voor het delen van informatie, opdrachten, discussie en peer reviews.

Studenten hebben tijdens het bezoek aangegeven dat zij een beroep kunnen doen op de studieadviseur van de faculteit en de studentendecaan van de PThU. Deze medewerkers vormen het eerste aanspreekpunt in verband met (de voortgang van) het Bindend Studie

Advies. Niet alle studenten die de commissie gesproken heeft, waren even positief over de kwaliteit van de informatievoorziening. Dit gold met name voor de (afwezigheid van) informatie rond een eventueel studieverblijf in het buitenland. Andere studenten gaven aan dat de kwaliteit van de begeleiding recent verbeterd was. De commissie heeft tijdens het bezoek vernomen dat de studiebegeleiding verder wordt geïntensiveerd en juicht deze plannen toe. Er is volgens de commissie ruimte voor een verder doorgezette ondersteuning die niet eindigt na het eerste jaar. Studenten kunnen tijdens de hele studie best een klankbord gebruiken om te reflecteren op de studie. Ook de mogelijkheden van het tutoraat/mentoraat dienen volgens de commissie meer expliciet in beeld te worden gebracht.

Kwaliteitszorg en verbetermaatregelen

De commissie heeft zich tijdens het bezoek een duidelijk beeld kunnen vormen van de belangrijke rol die de opleidingscommissie (OLC) speelt in de kwaliteitszorg van het onderwijsprogramma. De bacheloropleiding Theologie (joint degree) beschikt over een aparte opleidingscommissie. Het docent- en het student-lid die de VU vertegenwoordigen, hebben ook zitting in de gezamenlijke OLC voor de bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing en de masteropleidingen van de FGG-VU. Tijdens het gesprek met de OLC kwam de Notitie Kwaliteitszorg Onderwijs aan de orde, die het faculteitsbestuur van de VU en het College van Bestuur van de PThU in april 2013 hebben aangenomen, na goedkeuring van de Notitie door de examen- en opleidingscommissies van de bacheloropleiding Theologie (joint degree). Het beleidsdocument geeft weer hoe beide universiteiten een meer integraal beleid rond kwaliteitszorg willen realiseren binnen de bacheloropleiding Theologie (joint degree). Om de professionalisering van docenten en het onderwijs te bevorderen, worden docenten extra ondersteund en krijgen zij de gelegenheid om te reflecteren op hun eigen onderwijspraktijken. Kwaliteitszorg is zowel proactief als reactief en betrokken op individuele modules en de opleiding als geheel. Zo wordt elk cohort minimaal eens per jaar samengeroepen voor een mondelinge evaluatie door de coördinator van de opleiding, die schriftelijk verslag uitbrengt aan de OLC. De commissie is van mening dat de voorgestelde aanpak ongetwijfeld zal bijdragen aan de kwaliteit van het onderwijs en eventuele pijnpunten snel zal detecteren. Volgens de commissie zet de OLC met deze nota het onderwerp kwaliteitszorg nadrukkelijk op de kaart binnen de opleiding, en dat vindt de commissie een positieve ontwikkeling.

De kritische reflectie wijdt een aparte sectie aan de ontwikkelingen binnen de opleiding sinds de vorige onderwijsvisitatie. Hierbij wordt ook aandacht besteed aan de aanpassingen die zijn doorgevoerd naar aanleiding van de oordelen en aanbevelingen van de vorige visitatie en de QANU-rapportage uit 2006: het gaat dan met name over het verband tussen eindkwalificaties en descriptoren, aandacht voor nieuwe beroepenvelden, de programmering van de klassieke talen en de positie van godsdienstwetenschap binnen de opleiding en de invoering van een portfoliosysteem. Deze aandachtspunten zijn in dit rapport veelal in specifieke secties aan bod gekomen. De commissie stelt weliswaar vast dat er wel degelijk rekening is gehouden met de aanbevelingen van de vorige visitatiecommissie, maar constateert tegelijkertijd dat de implementatie van de suggesties vaak lange tijd op zich heeft laten wachten en zelfs op het ogenblik van deze visitatie nog niet volledig is gerealiseerd.

Tijdens het bezoek heeft het opleidingsmanagement aangegeven dat de VU beslist heeft niet in te gaan op de suggestie uit de vorige visitatie om een portfoliosysteem in te voeren. Dit systeem zet studenten aan te reflecteren op hun ontwikkeling, maar bleek zeer arbeidsintensief. De opleiding heeft inmiddels haar eigen discipline-specifieke invulling gegeven aan deze zelfreflectie via de introductie van het begrip 'dialogo'. Dit concept is in andere secties van dit rapport aan bod aangekomen.

Overwegingen

Volgens de commissie voldoet de opleiding aan de vereisten van het evaluatiekader voor wat betreft de onderwijsleeromgeving. De commissie baseert haar positieve oordeel op volgende overwegingen.

Het traject klassieke godgeleerdheid binnen de opleiding biedt volgens de commissie een samenhangend geheel aan theologische vakken. Dit is minder het geval voor het traject algemene godgeleerdheid, hoewel het opleidingsmanagement heeft aangegeven dat in de toekomst ook een bijbels vak zal worden aangeboden dat geen kennis veronderstelt van de grondtalen. De commissie stelt vast dat het concept 'dialogoog' / 'dialogisch leren' weliswaar op papier en in de geesten van bestuurders en docenten circuleert, maar dat studenten deze doelstelling niet terugvinden in het programma. Aangezien de onderwijsleeromgeving alle mogelijkheden biedt tot dialogisch leren, geeft de commissie de opleiding ter overweging mee het concept dialoog concreet vorm te geven in een inleidende cursus die zowel elementen van kennis, inzicht en attitude omvat.

Op basis van gesprekken met studenten en docenten en na bestudering van een aantal vakken is de commissie tot de conclusie gekomen dat individuele programmaonderdelen van voldoende kwaliteit zijn en in een logische volgorde in het curriculum aan bod komen. De moeilijkheidsgraad van de cursussen neemt stapsgewijs toe. Het geheel aan vakken is duidelijk op het niveau van een academische bacheloropleiding. De eindkwalificaties van de opleiding zijn naar mening van de commissie aantoonbaar vertaald in de leerdoelen van individuele programmaonderdelen. Het succesvol doorlopen van het huidige programma leidt er volgens de commissie toe dat studenten ook voldoen aan de beoogde eindkwalificaties.

De commissie stelt een wisselwerking vast tussen onderwijs en onderzoek. De vakken die de commissie steekproefsgewijs heeft bekeken, bevestigen het beeld dat *wetenschappelijke oriëntatie* een belangrijke rol speelt binnen de opleiding. De commissie is van mening dat in het programma voldoende aandacht gaat naar onderzoeksvaardigheden, maar ziet niettemin ruimte voor verbetering in de manier waarop de opleiding de daadwerkelijke beheersing van de beoogde vaardigheden inbouwt, bijhoudt en nagaat. De geplande inzet van meer en beter gekwalificeerde docenten in modules rond academische vaardigheden en scriptievoorbereiding is volgens de commissie een stap in de goede richting.

De commissie stelt vast dat de opleiding ondanks de sterke academische oriëntatie ook aandacht schenkt aan de mogelijke uitwegen op de arbeidsmarkt. Dit aspect kan zeker nog explicieter naar voren worden gebracht, bijvoorbeeld in de profileringsruimte.

De opleiding heeft een duidelijke *visie op onderwijs* en past die visie volgens de commissie ook consequent toe in het programma. De simplex ordo stimuleert zowel de student als de docent om vanuit de eigen overtuiging een visie te ontwikkelen op de kennis die wordt verworven, c.q. aangebracht. Deze nadrukkelijke aandacht voor het binnenperspectief vormt voor een heel aantal studenten ook de aantrekkingskracht van de opleiding en was vaak doorslaggevend bij de universiteitskeuze.

De instroomeisen voor de opleiding zijn volgens de commissie adequaat en bovendien duidelijk gedocumenteerd. De rendementcijfers van de voorlopers op de huidige gedeelde opleiding zijn acceptabel; de commissie heeft vertrouwen in de manier waarop de opleiding zich op dit ogenblik inzet om die cijfers waar nodig te versterken.

De commissie is van oordeel dat de *studielast* in de opleiding van een aanvaardbaar niveau is. Het aantal contacturen is redelijk beperkt, zelfs in het eerste jaar. Het huidige aantal contacturen kan wellicht uitgebreid worden en de contactmomenten gespreid over meer dan twee dagen per week. Individuele modules zijn *studeerbaar* en vormen zeker geen structurele belemmering van de studievoortgang.

Het academisch *personeel* van de gevisiteerde opleiding is volgens de commissie goed gekwalificeerd voor zowel inhoudelijke als onderwijskundige aspecten van het programma. De commissie onderschrijft bovendien het belang dat de opleiding hecht aan adequate onderwijskwalificaties. De docent-studentratio laat volgens de commissie een ruime aandacht toe vanuit de verschillende opleidingen voor individuele studenten.

De commissie heeft kennis gemaakt met de nieuwe state-of-the-art onderwijsvoorzieningen van zowel de PThU als de Faculteit der Godgeleerdheid van de VU. De fysieke nabijheid van de beide instellingen draagt zeker bij tot versterkte samenwerking en goede onderlinge verstandhouding. De studiebegeleiding is weliswaar voldoende, maar kan volgens de commissie nog worden geïntensiveerd, met name waar het gaat om studenten uit de hogere jaren en informatievoorziening rond stage of studie in het buitenland.

Volgens de visitatiecommissie heeft de gezamenlijke opleidingscommissie het onderwerp *kwaliteitszorg* nadrukkelijk op de kaart gezet en is zij nu bezig met de implementatie van een integraal beleid rond kwaliteitszorg in de opleiding. De commissie is van mening dat die aanpak ongetwijfeld zal bijdragen aan de onderwijskwaliteit en aan het kwaliteitsbewustzijn van management, docenten en studenten.

De commissie heeft ten slotte kennisgenomen van de maatregelen die de opleiding in de afgelopen jaren op de sporen heeft gezet ten aanzien van de aanbevelingen uit de vorige visitatie. De commissie constateert wel dat de uitwerking van die suggesties vaak lang op zich hebben laten wachten en zelfs op het ogenblik van deze visitatie nog niet volledig zijn gerealiseerd.

Conclusie

Bacheloropleiding Theologie (joint degree): de commissie beoordeelt Standaard 2 als ‘voldoende’.

Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing en toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting:

Het gerealiseerde niveau blijkt uit de tussentijdse en afsluitende toetsen, de afstudeerwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren. De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk.

Bevindingen

Dit hoofdstuk onderzoekt eerst het systeem van toetsing en beoordeling. Vervolgens komt de vraag aan de orde of studenten de beoogde eindkwalificaties van de opleiding realiseren.

Systeem van toetsing en beoordeling

Omdat het systeem van toetsing een cruciale waarborg is voor het realiseren van de geformuleerde leerdoelen, heeft de commissie stilgestaan bij de validiteit van toetsen en beoordelingen. Op basis van de kritische reflectie, de aanvullende documenten die ter inzage lagen en de gesprekken met management, docenten, studenten, opleidings- en examencommissies heeft de commissie zich het beeld gevormd van een opleiding die sinds kort werk maakt van een systematische aanpak van toetsing en beoordeling. Die verhoogde aandacht valt ongeveer samen met de inrichting van de bacheloropleiding Theologie als joint degree. In april 2013 hebben het faculteitsbestuur van de VU en het College van Bestuur van de PThU een Notitie Kwaliteitszorg Onderwijs aangenomen, na goedkeuring van dit beleidsdocument door de examen- en opleidingscommissies van de bacheloropleiding Theologie (joint degree). De commissie stelt vast dat dit document een meer integraal beleid voorstaat rond kwaliteitszorg, waarin niettemin de onderscheiden verantwoordelijkheden van examen- en opleidingscommissie zichtbaar en controleerbaar zijn. Zo zien opleidingscoördinatoren erop toe dat er voldoende afwisseling is in toetsvormen; collega's binnen de sectie kijken elkaars toetsen na aan de hand van een checklist. Een onlangs opgericht kwaliteitsteam kijkt bij de vijfjarige cyclus van de curriculumevaluatie vóór het academisch jaar ook nog eens concept-toetsen na waarbij voornamelijk aandacht wordt besteed aan de relatie met de doelstellingen van de module. Studenten hadden en hebben via de studentenevaluaties de mogelijkheid om zich per module uit te spreken over de kwaliteit van de toetsing. De commissie juicht die ontwikkelingen toe en heeft in de gesprekken met de opleidingscommissie en examencommissie vastgesteld dat er bij de leden van die commissies zowel commitment als expertise aanwezig is om dit proces te begeleiden. De combinatie van proactief en reactief beleid ten aanzien van toetsing (en de hele kwaliteitszorg, zie vorige sectie) is volgens de commissie een sterk punt van de aanpak.

De commissie merkt op dat de scripties die zij heeft bestudeerd en de toetsen die ter inzage lagen bij de geselecteerde programmaonderdelen dateren uit de periode vóór de toegenomen aandacht voor toetssystematiek. Uit de toetsen die de commissie kon inzien, blijkt dat er voldoende variëteit is in de toetsvormen van de verschillende programmaonderdelen. In zoverre de commissie dit kon vaststellen, sloten de toetsen aan bij de leerdoelen van de programmaonderdelen en waren ze over het algemeen van voldoende niveau. De commissie stelde bovendien vast dat feedback van de docent vaak aanwezig was, maar in ongelijke mate: sommige docenten gaven systematisch en uitgebreid feedback, bij andere toetsen was de relatie tussen feedback en score niet steeds duidelijk. Binnen de opleiding bestaat de mogelijkheid voor studenten om op individuele basis feedback te vragen aan een docent over de beoordeling van een toetsproduct. Deze mogelijkheid is vastgelegd in het OER. Studenten gaven aan dat zij hiervan op de hoogte zijn en hiervan in enkele individuele gevallen ook

gebruik hebben gemaakt. Op basis van de beschikbare informatie was de commissie erg te spreken over de toetsaanpak van de cursus ethiek/dogmatiek II.

De bacheloropleiding Theologie beschikt over een eigen paritair samengestelde examencommissie. Het bewaken van de kwaliteit van de toetsen in een opleiding is de wettelijk vastgestelde taak van de examencommissie. Daarnaast beslist de examencommissie over vrijstellingen, keurt ze het totale vakkenpakket van studenten goed indien dit afwijkt van het reguliere programma en behandelt ze bezwaren tegen beoordelingen, alsook (vermoedens van) fraude. In het gesprek met de examencommissie kwam naar voor dat ze de laatste tijd vooral aandacht heeft besteed aan het implementeren van haar nieuwe taken, aan het ontwerp en de vaststelling van beoordelingsformulieren en aan de borging van toetskwaliteit.

Binnen de opleiding is er volgens de examencommissie een duidelijk beleid ten aanzien van fraude dat ook als zodanig aan de studenten wordt gecommuniceerd en beschreven staat in het OER. Volgens de examencommissie komt fraude erg weinig voor. Blackboard beschikt over 'Turn it in'-software en scripties worden op plagiaat gecontroleerd via SafeAssign. De visitatiecommissie is van mening dat de opleiding over een duidelijk fraudebeleid beschikt, dat echter nog kan aangescherpt worden door systematisch niet alleen scripties maar ook papers te screenen en het resultaat van de fraudescan ter informatie op het beoordelingsformulier te vermelden.

De bachelorscriptie omvat in totaal 12 EC: tijdens een voorbereidende module van 6 EC wordt een ontwerp gemaakt en gebeurt de literatuurstudie; het schrijfproces nadien beslaat ook 6 EC. De toetsing van de kwaliteit gebeurt op twee momenten, op het einde van de voorbereidende module (door de docent) en bij oplevering van de scriptie (door de vakdocent). In de huidige gezamenlijke opleiding zijn studenten nog niet toe aan scripties. De scriptie-eisen voor de opleiding zullen worden vastgelegd in een gezamenlijke VU-PThUscriptieregeling.

De examencommissie heeft inmiddels een matrix ontwikkeld om de bachelorscripties systematisch en inzichtelijk te kunnen beoordelen. De visitatiecommissie is van mening dat deze aanpak wellicht adequaat is, maar stelt tegelijkertijd vast dat zij zich op dit ogenblik nog geen oordeel kan vormen over de effectiviteit ervan. Voor de scripties die zij beoordeeld heeft, waren er nauwelijks evaluatieformulieren beschikbaar. De commissie raadt de opleiding ten stelligste aan om evaluatieformulieren te gebruiken en door beide beoordelaars apart te laten invullen.

Gerealiseerde eindkwalificaties

De gerealiseerde eindkwalificaties van de opleiding zijn op drie manieren direct aantoonbaar: in de eindwerkstukken, in de uitstroom naar de arbeidsmarkt en in de doorstroming naar vervolgopleidingen. De laatste twee aspecten zijn in de sectie over de onderwijsleeromgeving reeds aan bod gekomen.

De commissie heeft scripties beoordeeld uit de periode vóór de joint degree. Het gaat om 12 bachelorscripties uit beide afstudeerrichtingen die in de periode 2011-2012 door docenten van de VU zijn beoordeeld en om 3 scripties van bachelorstudenten Theologie van de PThU die in dezelfde periode zijn afgestudeerd. De commissie achtte alle scripties van voldoende niveau en vond een aantal scripties zelfs uitstekend. De beoordeling van de commissieleden lag in alle gevallen dicht bij de score van de scriptiebegeleider.

Volgens de commissie dient meer aandacht te gaan naar het onderzoeksvorstel (correcte hoofd- en bijvragen, literatuurlijst) en naar een beoordelingssystematiek. De invoering van een beoordelingsmatrix is volgens de commissie een stap in de goede richting. Een evaluatieprotocol met duidelijke indicaties aan welke elementen een scriptie moet voldoen om een bepaald cijfer te krijgen, kan volgens de commissie tot een grotere consistentie leiden in de scores. Op dit ogenblik is de transparantie van de score erg beperkt, wat volgens de commissie gemakkelijk kan leiden tot onjuiste scores. De opleiding dient ook het vermogen tot kritische reflectie van alle studenten aan te scherpen. De commissie stelt met instemming vast dat er vanaf 2013-2014 meerdere en meer gekwalificeerde docenten zullen ingezet worden bij zowel de Academische Vaardigheden als de scriptievoorbereiding. Al deze voorstellen, die inmiddels grotendeels in beleid zijn omgezet, brengen een bijkomende onderwijslast met zich mee voor de docenten.

Overwegingen

Volgens de commissie voldoet de opleiding aan de vereisten van het evaluatiekader voor wat betreft toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties. De commissie baseert haar oordeel op volgende overwegingen.

De commissie is van oordeel dat de opleiding op dit ogenblik mooi werk maakt van toetsing en beoordeling, maar dat die systematische aanpak van zeer recente datum is en ongeveer samenvalt met de inrichting van de bacheloropleiding Theologie als joint degree. De commissie heeft tot haar tevredenheid vastgesteld dat de examencommissie over zowel commitment als expertise beschikt om dit proces te begeleiden. De opleiding beschikt over een duidelijk fraudebeleid, dat volgens de commissie nog kan worden aangescherpt door systematisch ook alle papers te screenen op plagiaat.

De commissie heeft steekproefsgewijs vastgesteld dat er voldoende variëteit is in de toetsvormen en dat de toetsen aansluiten bij de leerdoelen van de programmaonderdelen. De toetsen die ter inzage lagen bij de geselecteerde programmaonderdelen en de scripties die de commissie heeft beoordeeld, dateren echter uit de periode vóór de toegenomen aandacht voor toetssystematiek: zo waren lang niet alle toetsen van feedback voorzien en was de relatie tussen feedback en score niet steeds duidelijk. Bovendien waren er voor de scripties nauwelijks evaluatieformulieren beschikbaar.

De commissie heeft scripties beoordeeld uit de periode vóór de joint degree. De commissie acht alle scripties van voldoende niveau en is daarom van mening dat de eindkwalificaties van zowel algemene als klassieke godgeleerdheid worden gerealiseerd.

De commissie constateert dat een aantal verbetermaatregelen inmiddels door de opleiding in beleid zijn omgezet: meer aandacht voor het scriptievorstel, een tweede beoordelaar, systematisch gebruik van een beoordelingsmatrix. De commissie stelt met instemming vast dat er meerdere en meer gekwalificeerde docenten zullen ingezet worden bij het verwerven van academische vaardigheden en de scriptievoorbereiding.

Conclusie

Bacheloropleiding Theologie (joint degree): de commissie beoordeelt Standaard 3 als ‘voldoende’.

Algemeen eindoordeel

De bacheloropleiding Theologie (joint degree) wordt sinds september 2012 gezamenlijk aangeboden door de faculteit der Godgeleerdheid van de Vrije Universiteit Amsterdam en de Protestantse Theologische Universiteit. Studenten kiezen voor Klassieke Godgeleerdheid, met Hebreeuws en Grieks, of voor Algemene Godgeleerdheid, zonder grondtalen maar met aandacht voor godsdienstwetenschap en –filosofie. De commissie is van oordeel dat de beoogde eindkwalificaties de eindtermen van het DGO-kader afdekken. Het theologisch karakter van het traject Algemene Godgeleerdheid is volgens de commissie minder evident zichtbaar, maar wordt door de opleiding bewaakt. De commissie heeft vastgesteld dat nadrukkelijk aandacht wordt besteed aan het binnenperspectief, dat kenmerkend is voor de onderwijsvisie en de manier waarop onderwijs verstrekt wordt. De PThU en de faculteit der Godgeleerdheid hebben onlangs hun intrek genomen in een gerenoveerde vleugel van het VU-hoofdgebouw. Hun fysieke nabijheid draagt volgens de commissie bij tot de versterkte samenwerking en de onderlinge verstandhouding. Personeel, studeerbaarheid, voorzieningen, studiebegeleiding en kwaliteitszorg zijn volgens de commissie alle aan de maat. Op het vlak van toetsing is de opleiding sinds kort aan een inhaalslag bezig, die ongetwijfeld tot goede resultaten zal leiden. De scripties die de commissie heeft beoordeeld, dateren uit de periode vóór de joint degree en zijn alle van voldoende niveau. De commissie is daarom van mening dat de beoogde eindkwalificaties van zowel algemene als klassieke godgeleerdheid ook effectief worden gerealiseerd.

Conclusie

De commissie beoordeelt de *bacheloropleiding Theologie (joint degree)* als ‘voldoende’.

Bijlagen

Bijlage 1: Curricula Vitae van de leden van de visitatiecommissie

---

Prof. dr. D. (Dirk) Hutsebaut (1943) studeerde filosofie en psychologie aan de KU Leuven. Tussen 1970 en 1976 was hij assistent-onderzoeker aan het Centrum voor Godsdienstpsychologie, waar hij promoveerde op een dissertatie over religieuze houdingen bij volwassenen. Vanaf 1976 doceerde hij 'Psychologie van de religieuze ontwikkeling bij adolescenten'; vanaf 1980 ook 'Psychologie van de religieuze ontwikkeling bij kinderen'. In 1986 werd hij benoemd tot hoofddocent Godsdienstpsychologie en methodologie van het empirisch religieonderzoek. Hij doceerde daarnaast het vak 'Psychology of Religion' aan studenten theologie, wijsbegeerte en antropologie. Na zijn promotie tot hoogleraar was hij gedurende zes jaar voorzitter van het departement Psychologie aan de Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen van de KU Leuven. Sinds 2006 is hij met emeritaat. Hij doceerde nog twee jaar het vak 'Psychologie van de religieuze ontwikkeling'. Sinds 2011 doceert hij het vak Godsdienstpsychologie aan het Lumen Christi Institute in Arusha, Tanzania.

Drs. K. (Kiki) Boomgaard (1985) studeerde tussen 2004 en 2012 geschiedenis en religiestudies aan de Universiteit van Amsterdam. Tijdens haar studietijd bekleedde zij meerdere student-assistent functies aan de universiteit, onder andere als student-lid van het dagelijks bestuur en het facultaire onderwijsberaad van de Faculteit der Geesteswetenschappen. Ook nam zij twee jaar achtereenvolgende zitting in de opleidingscommissie van de research master Religious studies. Momenteel is zij werkzaam als tutoraatscoördinator bij het departement Kunst-, Religie- en Cultuurwetenschappen aan de UvA.

Prof. dr. P.J.A. (Peter) Nissen (1957) is als hoogleraar Spiritualiteitsstudies verbonden aan de Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen van de Radboud Universiteit Nijmegen. Hij studeerde theologie aan de Katholieke Universiteit Nijmegen en promoveerde in 1988 cum laude te Amsterdam. Vervolgens was hij docent kerkgeschiedenis aan verschillende theologische opleidingen in Nederland. Van 1994 tot 1998 was hij bovendien bijzonder hoogleraar Cultuur in Brabant aan de Katholieke Universiteit Brabant. Van 1998 tot 2008 was hij hoogleraar Kerkgeschiedenis/Geschiedenis van het Christendom aan de Radboud Universiteit Nijmegen, waar hij van 2003 tot 2007 tevens decaan was van de Faculteit der Theologie. Van 2008 tot 2009 was hij hoogleraar Cultuurgeschiedenis van het Christendom aan de Universiteit van Tilburg en van 2009 tot 2012 hoogleraar Cultuurgeschiedenis van de Religiositeit, in het bijzonder vanaf de vroegmoderne tijd, aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Hij is voorzitter van landelijke onderzoekschool voor theologie en religiewetenschap, NOSTER, redactievoorzitter van *Trajecta. Religion, Culture and Society in the Low Countries*, redactielid van *Speling*, redactieraadslid van de reeks *Studies in Theology and Religion* (Brill); en lid van de wetenschappelijke adviesraad van *Ons Geestelijk Erf*. Hij schreef meerdere (hand)boeken en wetenschappelijke artikelen over thema's op het raakvlak van geschiedenis, cultuur, kerk, religie en spiritualiteit. Hij redigeerde een groot aantal bundels en maakt deel uit van het 'Theologisch Elftal' van het dagblad *Trouw*.

Prof. dr. E.J.C. (Eibert) Tigchelaar (1959) is sinds 2009 als onderzoeksprofessor bijbelwetenschappen verbonden aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven. Hij promoveerde in 1994 aan de Rijksuniversiteit Groningen, en had daarna aanstellingen als post-doc in Groningen (1997-2005) en als full professor aan the Florida State University (2006-2009). Hij publiceert voornamelijk op het terrein van de Dode-Zeerollen, als co-editor van de rollen van Qumran grot 11 (*Discoveries in the Judaean Desert 23*; Oxford: Clarendon, 1998) en van *The Dead Sea Scrolls Study Edition* (Leiden: Brill, 2000), en als auteur van *To Increase Learning for the Understanding Ones* (Leiden: Brill, 2001) en vele artikelen in

boeken en in tijdschriften als *Revue de Qumran*. Hij is editor-in-chieff van de *Journal for the Study of Judaism*, en secretaris van de *International Organization for Qumran Studies*.

Dr. S. (Sipco) J. Vellenga (1956), studeerde filosofie en sociologie aan de Rijksuniversiteit Groningen en godsdienstsociologie aan de Vrije Universiteit. Was als wetenschappelijk assistent vier jaar werkzaam aan laatstgenoemde universiteit en promoveerde aldaar. Vanaf 1989 is hij universitair docent godsdienstsociologie aan de Universiteit van Amsterdam. Hij verzorgt modules op het terrein van de sociale wetenschappen van de godsdienst, islam in Europa, religie en de publieke sfeer, en religie, conflict en geweldsbeheersing. Van 1998-2002 was hij directeur van het onderwijsinstituut Theologie & Religiestudies van de UvA. Hij is voorzitter van de Vlaams-Nederlandse Werkgroep Godsdienstsociologie. Tevens is hij lid van de redactie van het Nederlands Theologisch Tijdschrift. Sinds 2007 is hij regelmatig Visiting Scholar bij het Institute for Islam Studies and Christian – Muslim Relations van de University of Birmingham.

Prof. dr. S. (Stefan) Wild (1937), studeerde tussen 1954 en 1961 Semitische Talen, Filosofie en Oude Testamentswetenschap aan de universiteiten van München, Yale (USA), Erlangen en Tübingen. Hij promoveerde in München met een dissertatie over Arabische lexicografie en werd in 1962 Referent aan het Orient-Institut der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft in Beiroet/Libanon. Van 1963 tot 1968 was hij assistent aan het Orientalische Seminar van de Universiteit Heidelberg. Hij habileerde 1968 in München met een studie over Libanese plaatsnamen. Van 1968 tot 1973 was hij directeur van het Orient-Institut in Beiroet. In februari 1974 werd hij benoemd tot buitengewoon hoogleraar voor Arabisch, Semitologie, Islam in zijn sociaal-historische aspecten en het Syrisch aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam. Vanaf september 1977 tot aan zijn emeritaat in 2002 was hij hoogleraar voor Semitische Talen en Islamwetenschap aan de Universiteit van Bonn. Hij was tussen 1982 en 2008 uitgever van het tijdschrift *Die Welt des Islams. International Journal for the Study of Modern Islam* (Leiden).

Prof. dr. H.P.J. (Henk) Witte (1947) is bijzonder hoogleraar theologie en spiritualiteit vanuit Ignatiaans perspectief aan de Tilburg School of Catholic Theology van Tilburg University. Na zijn studie in Tilburg en Nijmegen was hij als wetenschappelijk medewerker, later universitair docent dogmatiek werkzaam aan de Theologische Faculteit Tilburg. Tussen 1995 en 2005 werkte hij tevens als senior beleidsmedewerker aan het Secretariaat van de Nederlandse Bisschoppenconferentie en vanaf 2005 als universitair hoofddocent aan wat nu de Tilburg School of Catholic Theology is. Van 2007 tot 2011 was hij lid van het managementteam als vicedecaan onderwijs. Hij is gepromoveerd in Tilburg op een onderwerp betreffende Vaticanum II en publiceerde vooral op het gebied van de ecclesiologie, oecumenica en ambts-theologie.

Bijlage 2: Domeinspecifiek referentiekader

Domeinspecifieke criteria (Disciplineoverleg Godgeleerdheid, juni 2012)

Inleiding: Religiewetenschap en theologie sinds de vorige onderwijsvisitatie

De opleidingen op het gebied van religiewetenschappen en theologie in Nederland bieden een grote verscheidenheid aan structuren en doelstellingen. Zij hebben gemeen dat zij religies bestuderen vanwege hun belang voor respectievelijk het individu, de samenleving en de cultuur; in het geval van theologische opleidingen ook vanwege het belang voor kerken en levensbeschouwelijke instellingen.

Een belangrijk onderscheid is dat tussen enerzijds de theologische opleidingen waarin de christelijke, islamitische en andere religies in al hun facetten centraal staan en anderzijds de religiewetenschappelijke opleidingen waarin het fenomeen religie in meer algemene zin en de verschillende religies in het bijzonder centraal staan. Ook is er een verschil in wetenschapsopvatting, dat echter niet altijd op dezelfde wijze wordt gearticuleerd. De religiewetenschappen bestuderen religie als een cultureel fenomeen en hanteren een cultuurwetenschappelijke benadering. Religiewetenschappers gaan niet uit van openbaring of van normatieve religieuze tradities, maar kunnen deze uiteraard wel als menselijk fenomeen bestuderen. Empirische benaderingen spelen in de religiewetenschap een grote rol. In de theologie is er een grote verscheidenheid van benaderingen. Vaak is er nauwelijks verschil met de religiewetenschappelijke benadering, maar in andere gevallen onderscheidt theologie zich van religiewetenschap doordat zij het zelfverstaan van de religieuze traditie doordenkt, religieuze documenten en/of een bepaalde traditie als gezaghebbend accepteert en zich aan laat spreken door religieuze waarheidsclaims. Bovendien maken in deze opvatting de disciplines systematische theologie en praktische theologie deel uit van de theologische encyclopedie. De verschillende theologische disciplines dragen bij aan de academische zelfontvouwing van een religieuze traditie. Wat de universitaire inrichting van het domein religiewetenschap en theologie betreft, is de afgelopen jaren het onderscheid tussen een religiewetenschappelijke en een theologische bestudering van religie toegenomen.

Ten opzichte van de vorige onderwijsvisitatie hebben tenminste vier belangrijke ontwikkelingen plaatsgevonden: (1) een versterking van het religiewetenschappelijk accent; (2) een toenemende institutionele inkadering van opleidingen in het religiedomein in grotere, veelal geesteswetenschappelijke, eenheden; (3) verkorting van de maximale studieduur voor een theologisch curriculum inclusief ambtsopleiding tot in totaal zes jaar; (4) volledige afschaffing van de vooropleidingen klassieke talen en inbouw van modules die de kennis van de brontalen moeten waarborgen in het theologisch curriculum.

Ad (1). Tot in de jaren tachtig bestonden er geen gescheiden religiewetenschappelijke opleidingen, maar maakten de religiewetenschappen in meerdere of mindere mate deel uit van het theologisch curriculum. Sindsdien worden in toenemende mate gescheiden religiewetenschappelijke opleidingen aangeboden. Die tendens heeft zich de afgelopen periode doorgezet, met name aan de RU, de UL en de UU. Op dit moment is het landschap veelkleurig en bestaan er naast strikt theologische en strikt religiewetenschappelijke opleidingen ook opleidingen die religiewetenschappelijke en theologische componenten in één opleiding combineren.

Ad (2). Van oudsher werden academisch theologische opleidingen (en voor zover die bestonden, religiewetenschappelijke opleidingen) aangeboden door zelfstandige theologische universiteiten of door theologische faculteiten binnen bredere universiteiten. De afgelopen

jaren is er een trend tot fusie van theologische faculteiten met andere faculteiten (waarbij ‘geesteswetenschappen’ favoriet lijkt). Twee tot dusver zelfstandige katholieke theologische universiteiten (TFT en KTU) zijn als faculteit opgegaan in een universiteit, maar de kerkelijke opleidingen van de protestantse kerk in Nederland zijn juist verzelfstandigd in een nieuwe Protestantse Theologische Universiteit. Waar theologische opleidingen zijn opgegaan in grotere institutionele verbanden, heeft dat in meerdere of mindere mate invloed op de algehele onderwijscultuur aan die opleidingen (onderwijs- en examenreglementen, evaluatiecycli, regels over het minimum aantal studenten in cursussen, etc.). Ook kan het invloed hebben op de curricula.

Ad (3). Ten tijde van de vorige visitatie werden academisch-theologische opleidingen die een ambtsopleiding insloten, gefinancierd voor maximaal zes-en-half jaar; studenten ontvingen voor eenzelfde periode studiefinanciering. Sinds de invoering van de BaMa structuur bestaan er nog slechts bachelor- en masteropleidingen. Bacheloropleidingen duren drie jaar, masteropleidingen een, twee of drie jaar. Studenten die vroeger in nominaal zes-en-half jaar bachelor, master en ambtsopleiding konden doen, doe nu in zes jaar een driejarige bachelor, gevolgd door een driejarige master die een ambtsopleiding insluit. De totale studieduur is voor deze studenten dus verkort.

Ad (4). Voor sommige studenten is de totale studieduur nog meer verkort, namelijk voor die studenten die in het verleden een vooropleiding van één of twee jaar moesten doen. Tot en met het collegejaar 2009–2010 bestond er nog een tweedeling tussen bacheloropleidingen die kennis van Grieks en Latijn veronderstelden, en bacheloropleidingen waarin de mogelijkheid om kennis van deze ‘brontalen’ (en van het Hebreeuws, de derde voor theologie belangrijke brontaal) te verwerven, was geïntegreerd. Sinds 1 januari 2010 is overal de instroomeis m.b.t. Grieks en Latijn vervallen; daarmee is het ook het fenomeen van de vooropleiding Grieks en Latijn verdwenen. In de hier beschreven criteria gaan wij uit van de nieuwe situatie (zonder vooropleiding).

Bij het opstellen van deze domeinspecifieke criteria is gebruikgemaakt van soortgelijke documenten uit het buitenland, met name van de benchmarks van de Quality Assurance Agency voor Theology and Religious Studies. Het referentiekader is gebaseerd op de descriptoren van het kwalificatieraamwerk voor het hoger onderwijs, de zgn. Dublin-descriptoren. Binnen de Dublin-descriptoren worden vijf aspecten onderscheiden: kennis en inzicht, toepassen van kennis en vaardigheden, oordeelsvermogen, communicatie en leervermogen.

Soorten opleidingen

De bachelor- en masteropleidingen die in de visitatie Religiewetenschap en theologie worden beoordeeld, hebben als doel studenten op te leiden tot een elementair wetenschappelijk (bachelor), dan wel een meer specialistisch wetenschappelijk (master) niveau op het gebied van het object van de studie.

Zowel in de religiewetenschappen als in de theologie duren de bacheloropleidingen drie jaar; van die drie jaar kan brontalenstudie (Grieks, Latijn, Hebreeuws, Arabisch, of nog andere talen) een kleiner of groter deel uitmaken. De driejarige bacheloropleidingen worden door de overheid bekostigd en de studenten in deze opleidingen ontvangen drie jaar studiefinanciering. Met uitzondering van de UvA bieden alle aan de visitatie deelnemende instellingen een bachelor theologie aan; bacheloropleidingen religiewetenschap zijn er aan de RU, de RUG, de UL, de UU, de UvA, de UvT en de VU.

In vervolg op de bacheloropleiding worden één-, twee- en driejarige masteropleidingen aangeboden. De meeste masteropleidingen (doorstroom masters, eenjarige masters) hebben een studieduur van één jaar. Research masters hebben een studieduur van twee jaar. Theologische masters die tevens ambtsopleiding zijn kennen een studieduur van drie jaar.

Wie toegelaten wil worden tot een kerkelijk ambt, volgt een bachelor theologie en een driejarige master theologie. De driejarige masters worden door de overheid bekostigd. De studenten hebben gedurende deze periode recht op studiefinanciering. De studieduur van zes jaar die wordt vol gemaakt wanneer men zowel de bachelorgraad als de mastergraad behaalt, is in overeenstemming met wat internationaal zowel door de protestantse kerken (verenigd binnen de Europese, Leueningse Kirchengemeinschaft) alsook door de rooms-katholieke kerk in de apostolische constitutie Sapientia Christiana wenselijk wordt geacht. Vrijwel alle instellingen die dit type opleiding aanbieden, staan rechtstreeks onder kerkelijk gezag of hebben de kerkelijke verantwoordelijkheid voor deze opleiding nader geregeld. Driejarige masteropleidingen zijn er aan de PThU, de ThUK, de RU, TST (UvT), de TUA en de VUA.

Naast driejarige masteropleidingen zijn er opleidingen van twee jaar; dit zijn research masters. Deze opleidingen leiden op tot onderzoeker. Hoewel de research master een eindkwalificatie is, wordt beoogd dat een aanzienlijk deel van de afgestudeerden van research masters na hun mastersgraad tevens een doctoraat behaalt. Deze tweejarige opleidingen worden door de overheid bekostigd. De studenten hebben gedurende deze periode recht op studiefinanciering. Research masters in de theologie worden aangeboden aan de UvT en de VUA. De UVA biedt een tweejarige strikt religiewetenschappelijke onderzoeksmaster aan. De RUG biedt een research master in godsdienstwetenschap en theologie aan. Research masteropleidingen vallen buiten de in DGO-verband georganiseerde onderwijsvisiteatie en blijven hier daarom verder buiten beschouwing.

Verder bestaan er theologische masteropleidingen van één jaar, die zich op meerdere beroepsvelden richten. Zij leiden op tot een loopbaan in de (theologische) wetenschap of tot beroepen op het terrein van het onderwijs, de geestelijke verzorging, de kerken, de media, de zorg, de overheid of het bedrijfsleven waar de in deze studie verworven kennis gewaardeerd wordt. Deze éénjarige masteropleidingen worden door de overheid bekostigd. De studenten hebben gedurende deze periode recht op studiefinanciering. Eénjarige opleidingen in de theologie worden aangeboden aan de PThU, de RUG, de ThUK, de UU, de UvT, de VUA.

Binnen het domein van de opleidingen op het gebied van de religiewetenschappen worden éénjarige masterprogramma's aangeboden gericht op de kennis van het fenomeen religie in het algemeen en de verschillende religies in het bijzonder. De aandacht is hierbij speciaal gericht op hun bronteksten, geschiedenis, leer en praktijken. In deze masterprogramma's zijn meestal beroepsvoorbereidende studie-onderdelen opgenomen ten behoeve van beroepen op het terrein van religieuze gemeenschappen en/of maatschappelijke organisaties, het onderwijs, de overheid, de media en de zorg. Sommige opleidingen kennen in plaats van of naast de beroepsvoorbereidende onderdelen een onderzoeksvariant. Eénjarige religiewetenschappelijke masteropleidingen worden aangeboden aan de RU, RUG, UL, de UU, de VUA, de UvA en de UvT.

Beschrijving van de eisen voor de bacheloropleidingen

De bachelorprogramma's voor de diverse theologische opleidingen kennen minder dan vroeger een vaste, parallelle structuur. Sommige opleidingen kennen een strakke opbouw met weinig keuzemogelijkheden, andere opleidingen laten relatief veel keuzevrijheid aan de

student. Dit laatste is veelal het geval in opleidingen die in meer of minder sterke mate zijn ingebed in geesteswetenschappelijke faculteiten of schools.

De bachelorprogramma's van de opleidingen op het gebied van de religiewetenschappen zijn veelal in nauwe samenwerking met faculteiten sociale en/of geesteswetenschappen opgesteld. De keuzevrijheid van studenten is meestal groot.

Omdat de visitatie betrekking heeft op een breed spectrum van opleidingen, is gekozen voor een referentiekader dat niet prescriptief van aard is, maar veel ruimte geeft aan opleidingen om eigen keuzes te maken en accenten te leggen. Hier worden slechts generieke criteria geven; in de zelfstudies kunnen de opleidingen aangeven, hoe ze deze toepassen en op welke wijze zij aan de NVAO-criteria voor niveau en oriëntatie voldoen.

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de volgende eindtermen en -kwalificaties voor een bachelor theologie:

Kennis

- Een algemene oriëntatie in de theologie en de plaats die de theologie binnen het geheel der wetenschappen inneemt;
- Elementaire kennis van en inzicht in de Bijbelwetenschappen, de geschiedenis van het christendom en de theologie, de geschiedenis van de filosofie, de godsdienstfilosofie en/of de systematische theologie, de ethiek, de religiewetenschappen, en de sociale wetenschappen en/of de praktische theologie;
- Elementaire kennis van en inzicht in de methoden van de theologie als wetenschap;
- Meer gevorderde kennis van en inzicht in één van de bovengenoemde terreinen van de theologie, die onder meer blijken uit een scriptie/bacheloreindwerkstuk.

Vaardigheden

- In staat tot analyse van wetenschappelijke teksten en tot schriftelijke en mondelinge rapportage daarover;
- In staat tot verzamelen, selecteren en organiseren van secundaire literatuur en primaire bronnen en hiermee zelfstandig kunnen werken;
- In staat tot het schrijven van een werkstuk volgens de binnen de theologie gangbare eisen;
- Het beheersen van voor de theologie relevante ICT-vaardigheden;
- In staat om de religieuze dimensies van maatschappelijke vraagstukken te onderkennen, en deze vraagstukken vanuit theologisch perspectief te evalueren;
- Vermogen tot het toepassen van de verworven kennis in een context die typerend is voor de theologie;
- Het beschikken over flexibiliteit om de verworven kennis en vaardigheden te integreren in een beroep dat niet strikt aansluit bij de opleiding;
- In staat tot zelfstandige oriëntatie op relevante beroepssectoren.

Academische attitude

- Blijk geven van het vermogen tot oordeelsvorming op het vakgebied mede gebaseerd op het afwegen van relevante sociaal-maatschappelijke, wetenschappelijke en ethische aspecten;
- Blijk geven van het vermogen tot reflectie op eigen verantwoordelijkheid;
- Respect tonen voor de meningen en (geloofs-)overtuigingen van anderen.

Afstemming op de arbeidsmarkt

- Respect tonen voor de meningen en (geloofs-)overtuigingen van anderen.

Uit de opleiding blijkt dat de eindkwalificaties afgestemd zijn op de eisen van de arbeidsmarkt. Mogelijke beroepsuitgangen zijn die van het leraarschap met een tweedegraads bevoegdheid of het kerkelijk werkerschap. Vanuit beroepsperspectief dienen de bacheloropleidingen theologie echter vooral gezien te worden als generalistische opleidingen, die hun waarde op de arbeidsmarkt ontleen aan de academische vorming en vaardigheden die boven omschreven zijn.

Naast deze eindtermen die alle opleidingen gemeenschappelijk hebben, zijn er per opleiding additionele eindtermen.

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de volgende eindtermen voor een bachelor religiewetenschappen:

Kennis

- Een algemene oriëntatie in de religiewetenschappen en de plaats die de religiewetenschappen binnen het geheel der wetenschappen innemen;
- Elementaire kennis van en inzicht in de wereldreligies, hun geschiedenis, hun voornaamste geschriften, hun verwevenheid met diverse culturen, hun invloed op het persoonlijk en maatschappelijk leven;
- Elementaire kennis van en inzicht in de methoden van de religiewetenschappen;
- Meer gevorderde kennis van en inzicht in één religie en/of thema binnen de religiestudies, die onder meer blijkt uit een scriptie/bacheloreindwerkstuk.

Vaardigheden

- In staat tot analyse van wetenschappelijke teksten en tot schriftelijke en mondelinge rapportage daarover;
- In staat tot verzamelen, selecteren en organiseren van secundaire literatuur en primaire bronnen en hiermee zelfstandig kunnen werken;
- In staat tot het schrijven van een werkstuk volgens de eisen van de religiewetenschap;
- Het beheersen van voor het vakgebied relevante ICT-vaardigheden;
- In staat om de religieuze dimensies van maatschappelijke vraagstukken te onderkennen, en deze vraagstukken vanuit religiewetenschappelijk perspectief te evalueren;
- Vermogen tot het toepassen van de verworven kennis in een context die typerend is voor de religiewetenschap;
- Het beschikken over flexibiliteit om de verworven kennis en vaardigheden te integreren in een beroep dat niet strikt aansluit bij de opleiding;
- In staat tot zelfstandige oriëntatie op relevante beroepssectoren.

Academische attitude

- Blijk geven van het vermogen tot oordeelsvorming op het vakgebied mede gebaseerd op het afwegen van relevante sociaal-maatschappelijke, wetenschappelijke en ethische aspecten;
- Blijk geven van het vermogen tot reflectie op eigen verantwoordelijkheid;
- Respect tonen voor de meningen en overtuigingen van anderen.

Afstemming op de arbeidsmarkt

- Uit de opleiding blijkt dat de eindkwalificaties afgestemd zijn op de eisen van de arbeidsmarkt. Een mogelijke beroepsuitgang is die van het leraarschap met een tweedegraads bevoegdheid. Vanuit beroepsperspectief dienen de bacheloropleidingen religiewetenschap echter vooral gezien te worden als generalistische opleidingen, die hun waarde op de arbeidsmarkt ontleen aan de academische vorming en vaardigheden die boven omschreven zijn.

Naast deze eindtermen die alle opleidingen gemeenschappelijk hebben, zijn er per opleiding additionele eindtermen.

Eén verdere bacheloropleiding moet hier nog apart genoemd worden: Islam en Arabisch (UU). De reden om deze opleiding mee te nemen in de landelijke visitatie van theologische en religiewetenschappelijke opleidingen is dat deze opleiding vanaf 2007 is ondergebracht bij het departement Religiewetenschap en Theologie van de UU, en in samenhang daarmee is geherprofileerd tot een opleiding die de islamstudie centraal stelt, meer dan de taal- en letterkunde. Deze herprofilering is met ingang van 1 september 2012 ook zichtbaar gemaakt in een nieuwe opleidingsnaam, te weten Islam en Arabisch.

De vorige visitatie van deze opleiding, die toen nog Arabische, Nieuwperzische en Turkse Talen en Culturen heette, vond plaats in 2006 als onderdeel van de onderwijsvisitatie Overige Talen van Europa en het Nabije en Midden-Oosten (QANU 2007). Het daarin gebruikte domeinspecifieke referentiekader voor die opleidingen was gebaseerd op een Common European Framework for Languages, en richtte zich op de volgende kennisdomeinen: taalverwerving, letterkunde, cultuur- en geschiedenis, taalkunde, en wetenschapsfilosofische achtergronden. Het kader hield er al wel rekening mee dat sommige gevisiteerde opleidingen de taal- en letterkunde meer centraal konden stellen, terwijl voor andere de cultuur en geschiedenis van een regio belangrijker is.

Gezien het huidige profiel en de inbedding van de Utrechtse opleiding Arabische Taal en Cultuur (ATC, vanaf 1 september 2012 “Islam en Arabisch”, I&A) kunnen de criteria die binnen DGO zijn afgesproken voor een bachelor religiewetenschappen tevens worden gebruikt voor ATC/I&A, met uitzondering van de eis dat de studenten elementaire kennis dienen te hebben van de wereldreligies. In plaats van die eis kunnen de criteria voor taalverwerving en voor cultuur en geschiedenis uit de visitatie van Overige Talen van Europa en het Nabije en Midden-Oosten van 2006 worden gehanteerd, te weten:

- Kennis van de taalkundige structuur van het Arabisch (syntaxis, fonologie, morfologie, semantiek, etc.);
- Kennis van de woordenschat van het Arabisch;
- Kennis van de synchrone en diachrone dimensie van de betreffende taal gelieerd aan taalkundige theorieën;
- Brede kennis van en inzicht in de landen, de culturen en de en samenleving waarin Arabisch wordt of werd gebruikt;
- Kennis van de geschiedenis van die landen.

Beschrijving van de eisen van de masterprogramma's

Binnen DGO bestaat overeenstemming over de volgende algemene eindtermen en -kwalificaties voor alle masters binnen het domein:

Kennis

Afgestudeerden

- beschikken over gespecialiseerde vakkennis en methodisch inzicht op een zodanig niveau, dat zij zich zelfstandig verder kunnen ontwikkelen in de door hen gekozen disciplinaire specialisatie. Zij zijn in staat om zelfstandig onderzoek te doen.

Vaardigheden

Afgestudeerden

- beschikken over de technische en theoretische vaardigheden om op een zelfstandige en wetenschappelijke wijze bronnen en literatuur te verzamelen, te analyseren en te beoordelen met als doel op een creatieve wijze verklarende of inzichtelijke werkhypothesen te formuleren en te toetsen en daarmee een bijdrage te leveren aan relevante wetenschappelijke debatten;
- zijn in staat om te gaan met divers en weerbarstig bronnenmateriaal;
- zijn in staat tot reflectie op academisch niveau op religie in het algemeen en op de actuele situatie van godsdienstige gemeenschappen en individuen in hun historische en hedendaagse maatschappelijke context;
- zijn in staat een zelfstandig oordeel te vormen op het terrein van theologie en religiewetenschap;
- zijn in staat verworven kennis toe te passen op complexe vraagstukken rond theologie en/of religie;
- zijn in staat vakmatige inzichten en de resultaten van (eigen) wetenschappelijk onderzoek mondeling en schriftelijk te vertalen naar een breed publiek van specialisten en niet-specialisten, en deel te nemen aan het maatschappelijk debat.

Academische attitude

Studenten

- zijn bereid en in staat tot rekening houden met historische, methodische, maatschappelijke en ethische aspecten bij de wetenschappelijke oordeelsvorming over en analyse van complexe vraagstukken op het eigen vakgebied.

Afstemming op de arbeidsmarkt

- Afgestudeerden beschikken over voldoende van de genoemde vaardigheden om de academische beroepen of functies te kunnen vervullen waarvoor de betreffende masteropleiding opleidt. Hierbij kan men denken aan kerkelijke ambten en de functies van eerstegraads bevoegd leraar, geestelijk verzorger, consulent op het gebied van religie, en wetenschappelijk onderzoeker. Daarnaast is te denken aan andere academische beroepen, waarin duurzame kennisontwikkeling, -verwerving of -verwerking, bereidheid om nieuw en/of onontgonnen terrein te betreden en het dragen van verantwoordelijkheid samengaan. Complicerende factor is, dat de werkvelden waarin alumni werkzaam zijn, zo divers zijn dat het niet mogelijk is om daarvoor nadere opleidingskwalificaties te formuleren. Na het verwerven van een werkplek zoeken alumni doorgaans van daaruit meer toegespitste vorming.

Naast deze eindtermen en -kwalificaties die alle opleidingen gemeenschappelijk hebben, zijn er per opleiding additionele eindtermen.

Masteropleidingen die opleiden tot een ambt

De eisen ten aanzien van de theologische masteropleidingen die tevens opleiden tot een kerkelijk ambt, zijn door de meeste kerken expliciet geformuleerd en door de

onderwijsinstellingen direct of indirect overgenomen. De erkenning van de zijde van de protestantse kerk in Nederland en de rooms-katholieke kerk van de opleiding tot geestelijk verzorging is door hen nauw verbonden met de inhoud van de ambtsopleiding.

De protestantse kerk in Nederland stelt in ordinantie 13, artikel 1.4 van haar Kerkorde, dat de opleiding van haar predikanten in ieder geval omvat:

- de uitleg en theologie van de Heilige Schrift;
- de geschiedenis van de kerk, in het bijzonder de geschiedenis van de Reformatie en die van de kerken in Nederland;
- de leer en het belijden van de kerk;
- de ethiek;
- de verhouding van de kerk tot andere kerken, godsdiensten en levensbeschouwingen;
- de theorie en praktijk van ambt en gemeente;
- het kerkrecht;
- alsmede een tijdens de opleiding te volgen stage in een gemeente.

Diverse kleinere kerkgenootschappen hebben hun ambtsopleiding als inwonend seminarie/instituut ondergebracht bij één van de te visiteren instellingen, en hebben daarbij een overeenkomst gesloten waarbij ofwel een deel van de opleiding aan die instelling door eigen hoogleraren en universitair docenten wordt gegeven, ofwel aan die instelling deel uitmaakt van de eigen kerkelijke opleiding. Dit geldt bijvoorbeeld voor de baptisten, hersteld hervormden, nederlands-gereformeerden, oudkatholieken, remonstranten en vrij-evangelischen. Voor zover dit type kerkelijke opleidingen overheidssubsidie ontvangt, geeft de overheid die subsidie door via de universiteit aan welke zij zijn gevestigd, en stelt de overheid hierbij als voorwaarde dat deze universiteit voor de kwaliteitstoetsing zorg draagt. Voor zover dit type opleidingen niet door de overheid wordt gefinancierd, ziet de overheid ook niet toe op de kwaliteit. Daarom vallen deze opleidingen buiten de reguliere visitatie. De VUA kiest hier voor een andere lijn en beschouwt de aan de VUA gevestigde bekostigde opleidingen van de hersteld hervormde kerk, de doopsgezinde broederschap en de baptisten als regulier onderwijs; en laat deze dus mee visiteren.

De Tilburg School of Theology van de UvT en de Theologische Faculteit van de RU zijn bij de inrichting van hun opleidingen gebonden aan de apostolische constitutie *Sapientia Christiana* of *Ex Corde Ecclesiae*, die als kader dienen voor alle kerkelijk opgerichte en/of kerkelijk erkende katholieke theologische faculteiten ter wereld. Juist als kader laten zij ook de nodige ruimte voor concretisering die rekening houden met nationale wetgeving. Over de afstemming van de curricula op de kerkelijke documenten en de benoeming van docenten die een *mandatum docendi* behoeven voeren beide instellingen overleg met hun grootkanselier en/of hun *ordinarius loci*, en met de Congregatie voor Katholieke Educatie te Rome.

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de volgende eindtermen voor een driejarige master theologie:

- Afgestudeerden voldoen aan bovengenoemde algemene eindtermen en kwalificaties.
- Afgestudeerden beschikken over de eindtermen, vaardigheden en attitude die zij nodig hebben om toegelaten te worden tot het kerkelijk ambt waartoe de master opleidt, en om dit ambt met vrucht te kunnen vervullen. Deze kwalificaties verschillen van kerk tot kerk en daarmee ook van master tot master.

Naast deze eindtermen die alle opleidingen gemeenschappelijk hebben, zijn er per opleiding additionele eindtermen.

Masteropleidingen geestelijke verzorging

Op het gebied van krijgsmacht en justitie heeft de overheid bepaalde zendende instanties bevoegd verklaard; binnen het leger en justitiële inrichtingen worden alleen geestelijk verzorgers aangesteld die een binding met een dergelijke zendende instantie hebben. Op het gebied van zorginstellingen – die doorgaans als de werkgever optreden – worden er door de overheid geen beroepseisen geformuleerd. In de praktijk worden in de zorginstellingen geestelijke verzorgers met zeer uiteenlopende opleidingen zowel op WO-niveau als ook op Hbo-niveau aangesteld, in veel gevallen met ambtsbevoegdheid, maar in toenemende mate ook zonder. De masteropleidingen die opleiden tot geestelijk verzorger bij zorginstellingen zijn door de Vereniging van Geestelijk Verzorgers bij Zorginstellingen geaccrediteerd aan de hand van een toetsingskader (<http://skgv.mijnregister.nl/files/Toetsingskader%20bij-%20en%20nascholing1.pdf>), en opgenomen in het register van geaccrediteerde opleidingen van de Stichting Kwaliteitsregister Geestelijk Verzorgers. Naast éénjarige opleidingen tot geestelijk verzorger bestaan er ook driejarige masteropleidingen die tevens opleiden tot een kerkelijk ambt en die voldoen aan de eerder genoemde kerkelijke eisen.

Met het oog op een bredere inzet in tal van andere organisaties biedt een enkele faculteit ook een éénjarige masteropleiding op het terrein van de geestelijke zorg in organisaties aan.

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de volgende eindtermen voor een master geestelijke verzorging:

- Afgestudeerden voldoen aan bovengenoemde algemene eindtermen en kwalificaties.
- Afgestudeerden beschikken over de kwalificaties die zij nodig hebben om toegelaten te worden tot de functie van geestelijk verzorger bij het leger of een justitiële inrichting, voldoen aan de eisen zoals gesteld in het toetsingskader van de VGVZ (<http://skgv.mijnregister.nl/files/Toetsingskader%20bij-%20en%20nascholing1.pdf>), of beschikken over gelijkwaardige kwalificaties.
- Afgestudeerden van een driejarige master geestelijke verzorging voldoen tevens aan de eindtermen die boven genoemd zijn bij masteropleidingen die opleiden tot een ambt.

Naast deze eindtermen die alle opleidingen gemeenschappelijk hebben, zijn er per opleiding additionele eindtermen.

Educatieve Masteropleidingen

Hoewel er (nog) geen wettelijke criteria voor de opleiding tot docent in het godsdienst-/levensbeschouwelijk onderwijs zijn geformuleerd, zijn er door humanistische, protestantse en rooms-katholieke beroepsverenigingen wel ‘profielen’ van de betreffende docent op de 1e en 2e graadsniveau opgesteld. Aan sommige universiteiten kan men via een minor in het bachelorprogramma een tweedegraads lesbevoegdheid verkrijgen. Er zijn twee varianten van de eerstegraads universitaire lerarenopleiding: een éénjarige educatieve master waartoe men kan worden toegelaten na voltooiing van een ander éénjarig masterprogramma binnen het religiedomein, en een tweejarig educatief masterprogramma, waarin de éénjarige universitaire lerarenopleiding wordt gecombineerd met éénjarig vakinhoudelijk verdiepingsprogramma op masterniveau. In beide gevallen maakt een onderwijsstage van 30 EC deel uit van het programma. Feitelijk duurt de masteropleiding tot leraar in beide gevallen twee jaar na de bachelor. Deze opleidingen zijn door de overheid bekostigd en er wordt studiefinanciering voor toegekend.

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de volgende eindtermen voor een educatieve masteropleiding:

- Afgestudeerden voldoen aan bovengenoemde algemene eindtermen en kwalificaties.

- Afgestudeerden beschikken over de pedagogische en didactische kwalificaties die in het Nederlandse onderwijsveld gebruikelijk zijn voor docenten met een eerstegraads lesbevoegdheid.

Educatieve masteropleidingen vallen buiten de in DGO-verband georganiseerde visitatieronde.

Overige Masteropleidingen

De eisen voor de theologische masterprogramma's die voor meerdere beroepsvelden opleiden, verschillen per instelling en per studievariant.

Bijlage 3: Beoogde eindkwalificaties

Bacheloropleiding Theologie (joint degree)

Traject Godgeleerdheid

De afgestudeerde beschikt over:

- elementaire kennis van en inzicht in de deeldisciplines van de theologie, met daarbij benodigde kennis van en inzicht in flankerende disciplines;
- een zodanige kennis van het Hebreeuws en het Grieks dat zelfstandige raadpleging van de bronnen van de christelijke traditie in de grondtalen mogelijk is;
- een algemene oriëntatie op de grondslagen van de theologie en de plaats die de theologie binnen het geheel der wetenschappen inneemt;
- basiskennis van een specifiek aandachtsveld binnen of buiten de theologie (afhankelijk van de gekozen invulling van de profileringsruimte);
- een aantal academische en algemene vaardigheden: het vermogen kritisch, consistent, logisch en creatief te denken en te argumenteren; het vermogen onderzoeksmateriaal te verzamelen en te beoordelen; het vermogen ontwikkelde kennis en inzichten op adequate wijze mondeling en schriftelijk over te dragen (zowel aan vakgenoten als aan een breed publiek); het vermogen zowel zelfstandig als in teamverband te werken;
- het vermogen om onder begeleiding, maar betrekkelijk zelfstandig, onderzoek te doen binnen één van de deeldisciplines van de theologie en de resultaten van het onderzoek op heldere wijze vast te leggen in een scriptie;
- het vermogen om de verschillende deeldisciplines van de theologie in een eigen theologische visie te integreren;
- de leervaardigheden die noodzakelijk zijn om een vervolgstudie die een hoog niveau van autonomie veronderstelt aan te gaan.

Traject Algemene Godgeleerdheid

De afgestudeerde beschikt over:

- elementaire kennis van en inzicht in de deeldisciplines van de theologie, met daarbij benodigde kennis van en inzicht in flankerende disciplines;
- een algemene oriëntatie in de grondslagen van de theologie en de plaats die de theologie binnen het geheel der wetenschappen inneemt;
- basiskennis van een specifiek aandachtsveld binnen of buiten de theologie (afhankelijk van de gekozen invulling van de profileringsruimte);
- een aantal academische en algemene vaardigheden: het vermogen kritisch, consistent, logisch en creatief te denken en te argumenteren; het vermogen onderzoeksmateriaal te verzamelen en te beoordelen; het vermogen ontwikkelde kennis en inzichten op adequate wijze mondeling en schriftelijk over te dragen (zowel aan vakgenoten als aan een breed publiek); het vermogen zowel zelfstandig als in teamverband te werken;
- het vermogen om onder begeleiding, maar betrekkelijk zelfstandig, onderzoek te doen binnen één van de deeldisciplines van de theologie en de resultaten van het onderzoek op heldere wijze vast te leggen in een scriptie;
- het vermogen om de verschillende deeldisciplines van de theologie in een eigen theologische visie te integreren;
- de leervaardigheden die noodzakelijk zijn om een vervolgstudie die een hoog niveau van autonomie veronderstelt aan te gaan;
- inzicht in de wijsgerige vooronderstellingen van het christendom en in de wetenschappelijke relatie tussen christendom en andere religies.

Bijlage 4: Overzicht van het programma

Bacheloropleiding Theologie (joint degree)

Het programma van de opleiding telt in totaal 180 EC. Een studiejaar bestaat uit twee semesters met elk twee periodes van 12 EC en één periode van 6 EC. De totale studiebelasting per jaar bedraagt 60 EC. De voltijdvariant van de opleiding omvat drie jaar. De deeltijdvariant wordt gevolgd in zes jaar, waarbij elk jaar van de voltijdvariant over twee jaar wordt verdeeld.

De opleiding kent twee afstudeerrichtingen: het traject *Klassieke Godgeleerdheid* geeft onder andere toegang tot de driejarige masteropleidingen tot predikant. Binnen dit traject mogen de aan de VU gevestigde seminaria maximaal 40% van het onderwijs naar eigen opvattingen verzorgen.

Jaar 1

Periode 1 (2x6 EC)	Periode 2 (2x6 EC)	Periode 3 (2x3 EC)	Periode 4 (2x 6 EC)	Periode 5 (2x6 EC)	Periode 6 (2x3 EC)
Inleiding OT	Hebreeuws	Hebreeuws	Hebreeuws	Inleiding Sociale Wetenschappen	Theologie als wetenschap en ambacht
Kerkgeschiedenis	Geschiedenis filosofie	Systematische theologie*	Inleiding NT	Exegese OT	Dogmatiek / ethiek*
Academische Vaardigheden	Academische Vaardigheden	Academische Vaardigheden	Academische Vaardigheden	Academische Vaardigheden	Academische Vaardigheden

Jaar 2

Periode 1 (2x6 EC)	Periode 2 (2x6 EC)	Periode 3 (2x3 EC)	Periode 4 (2x6 EC)	Periode 5 (2x6 EC)	Periode 6 (2x3 EC)
Grieks / vrije ruimte	Grieks / vrije ruimte	Grieks / vrije ruimte	Praktische theologie I*	Ethiek / dogmatiek*	Godsdienst wijsbegeerte
Niet-christelijke religies	Religieuze existentie in Amsterdam	Hermeneutiek	Reformatie geschiedenis*	Moderne kerk geschiedenis*	Praktische theologie II*

Jaar 3

Periode 1 (2x6 EC)	Periode 2 (2x6 EC)	Periode 3 (2x3 EC)	Periode 4 (2x6 EC)	Periode 5 (2x6 EC)	Periode 6 (2x3EC)
NT Grieks	Exegese NT	Rabbinjs jodendom	Missiologie - oecumenica	Voorbereiding scriptie	Scriptie*
Minor*	Minor*	Minor*	Bijbelse theologie*	Gemeenschap en diversiteit*	scriptie*

Het traject *Algemene Godgeleerdheid* omvat niet de klassieke talen Hebreeuws en Grieks, maar relateert theologie van het christendom aan wijsgerige vooronderstellingen van de wetenschap en aan andere tradities dan het christendom. Seminaria die geen taleneisen stellen kunnen cursussen aanbieden binnen dit traject. In onderstaand overzicht zijn de modules die afwijken van het traject *Klassieke Godgeleerdheid* donker gearceerd. De afwijkende modules vormen een leerlijn uit de bachelor *Religie & Levensbeschouwing*. De module *Bijbelse theologie* uit het derde jaar is anders dan de gelijknamige module in het traject *Klassieke Godgeleerdheid*. Het traject *Algemene Godgeleerdheid* wijkt voor 42 EC (23%) af van het traject *Klassieke Godgeleerdheid*.

Jaar 1

Periode 1 (2x6 EC)	Periode 2 (2x6 EC)	Periode 3 (2x3 EC)	Periode 4 (2x6 EC)	Periode 5 (2x6 EC)	Periode 6 (2x3 EC)
Inleiding OT	Boeddhisme	Wetenschaps filosofie van de religie	Ethische theorieën	Inleiding Sociale Wetenschappen	Nieuwe religieuze stromingen
Kerkgeschiedenis	Geschiedenis filosofie	Systematische theologie	Inleiding NT	Islam	Interculturele theologie
Academische vaardigheden	Academische vaardigheden	Academische vaardigheden	Academische vaardigheden	Academische vaardigheden	Academische vaardigheden

Jaar 2

Periode 1 (2x6 EC)	Periode 2 (2x6 EC)	Periode 3 (2x3 EC)	Periode 4 (2x6 EC)	Periode 5 (2x6 EC)	Periode 6 (2x3 EC)
Godsdienst filosofie	Religies in een pluralistische cultuur	Godsdienst fenomenologie	Praktische theologie I	Ethiek / dogmatiek	Godsdienst wijsbegeerte
Niet-christelijke religies	Religieuze existentie in Amsterdam	Hermeneutiek	Reformatie geschiedenis	Moderne kerk geschiedenis	Praktische theologie II

Jaar 3

Periode 1 (2x6 EC)	Periode 2 (2x6 EC)	Periode 3 (2x3 EC)	Periode 4 (2x6 EC)	Periode 5 (2x6 EC)	Periode 6 (2x3 EC)
Minor	Minor	Minor	Missiologie - oecumenica	Voorbereiding scriptie	Scriptie
Minor	Minor	Minor	Bijbelse theologie	Gemeenschap en diversiteit	Scriptie

Bijlage 5: Kwantitatieve gegevens over de opleiding

Instroom-, doorstroom- en uitstroomgegevens

Vrije Universiteit - Uitval na 1, 2, en 3 jaar

Cohort	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Uitval na 1 jaar	17%	32%	18%	30%	24%	32%
Uitval na 2 jaar	21%	44%	24%	33%	29%	
Uitval na 3 jaar	21%	36%	42%	36%		

Bron: 1cHO. Selectie: Opleidingsvorm: voltijd / Voorkomen: 1;2

Selectie, vervolg: Na-inschrijving: ja;nee / Premaster: ja;nee / Studenten van instelling: VU

Protestantse Theologische Universiteit - Uitval na 1, 2, en 3 jaar

Cohort	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Uitval na 1 jaar	13%	19%	12%	4%	7%	20%
Uitval na 2 jaar	13%	19%	21%	16%	14%	
Uitval na 3 jaar	22%	19%	25%	25%		

Vrije Universiteit - Rendement binnen opleiding van herinschrijvers na 1 jaar (vwo-instroom)

Cohort	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Rendement na 3 jaar	0%	33%	21%	29%	38%	30%
Rendement na 4 jaar	0%	50%	50%	43%	63%	
Rendement na 5 jaar	40%	67%	79%	71%		
Rendement na 6 ⁽⁺⁾ jaar	40%	75%	79%			

Bron: 1cHO. Selectie: Opleidingsvorm: voltijd / Voorkomen: 1;2

Selectie, vervolg: Na-inschrijving: ja;nee / Premaster: ja;nee / Studenten van instelling: VU

Protestantse Theologische Universiteit - Rendement binnen opleiding van herinschrijvers na 1 jaar (vwo-instroom)

Cohort	2006	2007	2008	2009
Rendement na 3 jaar	25%	25%	80%	57%
Rendement na 4 jaar	75%	75%	90%	
Rendement na 5 jaar	75%	100%		
Rendement na 6 ⁽⁺⁾ jaar	75%			

Vrije Universiteit - Rendement binnen opleiding van herinschrijvers na 1 jaar (totale instroom)

Cohort	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Rendement na 3 jaar	9%	26%	21%	29%	41%	26%
Rendement na 4 jaar	18%	39%	50%	53%	52%	
Rendement na 5 jaar	45%	57%	75%	65%		
Rendement na 6 ⁽⁺⁾ jaar	45%	61%	75%			

Bron: 1cHO. Selectie: Opleidingsvorm: voltijd / Voorkomen: 1;2

Selectie, vervolg: Na-inschrijving: ja;nee / Premaster: ja;nee / Studenten van instelling: VU

Protestantse Theologische Universiteit - Rendement binnen opleiding van herinschrijvers na 1 jaar (totale instroom)

Cohort	2006	2007	2008	2009
Rendement na 3 jaar	26	31	58	46
Rendement na 4 jaar	43	50	58	
Rendement na 5 jaar	43	50		
Rendement na 6 ⁽⁺⁾ jaar	43			

De rendementen van de bachelor theologie van de PThU (Kampen) hebben betrekking op kleine tot zeer kleine cohorten waarbij bovendien een hoge uitval in het eerste studiejaar wordt waargenomen. In de ogen van het bestuur van de PThU bevestigen deze rendementscijfers de urgentie achter de verplaatsing van de opleiding naar Amsterdam en de inbedding van de opleiding in de academische context.

Gerealiseerde docent-studentratio

De docent-studentratio is door de opleiding berekend als 1:8.

Gemiddeld aantal contacturen per fase van de studie

Studiejaar	1	2	3
Contacturen	262,25	185	128,75

Docentkwaliteit

De docentkwaliteit bij de Faculteit der Godgeleerdheid van de Vrije Universiteit Amsterdam wordt als volgt beschreven: 100% van de docenten heeft een masterdiploma, 89% heeft een PhD en 40% heeft een BKO. Volgens de zelfstudie is nog eens 39% van de docenten bezig met een BKO-cursus. Overige docenten hebben een zeer kleine aanstelling of zijn net in dienst; in dat laatste geval zullen zij nog de opdracht krijgen een BKO te halen.

Wat betreft de docentkwaliteit bij de Protestantse Theologische Universiteit: alle docenten beschikken over een masterdiploma, 93% is gepromoveerd en 17% heeft een BKO. In de prestatieafspraken met het ministerie heeft de PThU vastgelegd dat per 2015, 75% van de docenten over een BKO zal beschikken. Op dit moment worden alle docenten jonger dan 60 jaar en met een aanstelling groter of gelijk aan 0.2 fte BKO-geschoold.

Bijlage 6: Bezoekprogramma

De visitatie van de bacheloropleiding Theologie (joint degree) vond plaats tijdens het bezoek van de visitatiecommissie Theologie en Religiewetenschappen aan de vier opleidingen van de Vrije Universiteit. In onderstaand bezoekprogramma zijn de programma-onderdelen waarin over de bacheloropleiding gesproken is, cursief weergegeven. Uiteraard is ook tijdens het intern overleg van de commissie geregeld gesproken over de bacheloropleiding Theologie.

Woensdag 5 juni 2013

09u00 Ontvangst bij Faculteit Godgeleerdheid

09u15 Voorbereidende vergadering Commissie

12u00 Lunch

12u30 Gesprek inhoudelijk verantwoordelijken

- *Dr. A.M. Lanser – van der Velde, Portefeuillehouder Onderwijs*
- *Dr. A.L. Minnema, Coördinator Bachelor Religie en Levensbeschouwing*
- *Dr. J.W. van Saane, Coördinator Bachelor Theologie*
- *Dr. E.C.T. de Jongh, Coördinator MTRS, Geestelijke zorg in organisaties*
- *Dr. E. van Staalduine-Sulman, Coördinator MTRS, ERT-LRT*
- *Dr. W. van Vlastuin, Coördinator MTR HHS*

13u15 Gesprek studenten bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing

- Lisanne Kalverdijk, eerste en tweedejaars, Islam
- Corine de Jong, eerstejaars, Boeddhisme
- Elsje Kuiper, eerste en tweedejaars verkort, Regulier
- Julia Anderson, derdejaars, Regulier
- Naseer Alvi, derdejaars, Islam

14u00 Gesprek docenten bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing

- Dr. M. Ajouaou, Centrum voor Islamitische Theologie
- Prof. dr. A.F.M. van der Braak, Godsdienstfilosofie
- Prof. dr. H.C. Stoffels, Praxis
- Drs. A.L. Vroom, Godsdienstfilosofie
- Dr. W.B.S. van de Wetering – el Bouyadi, Centrum voor Islamitische Theologie
- Dr. L. Minnema, Godsdienstfilosofie

14u45 Intern overleg commissie

15u15 Gesprek studenten masteropleiding Theology and Religious Studies (60 EC)

- Najoua Achetib, Verdieping Islam en Islamitische Educatie
- Jeannette Doff, Geestelijke Zorg in Organisaties
- Naomi Moor, Media, Religie en Cultuur
- Truus de Boer, Church Ministry
- Mark Hage, Evangelical and Reformation Theology

16u00 Gesprek docenten masteropleiding Theology and Religious Studies (60 EC)

- Dr. J. Roeland, Praxis
- Dr. A. Karagul, Centrum voor Islamitische Theologie
- Prof. dr. R.R. Ganzevoort, Praxis
- Prof. dr. C. van de Kooi, Dogmatiek en Oecumenica
- Dr. J.W. Dyk, Bijbelwetenschappen
- Dr. E. van Staalduine-Sulman, Bijbelwetenschappen

16u45 Intern overleg commissie

17u15 *Gesprek Alumni*

- *Jill Peters, BRL, educatieve minor, leraar godsdienst/levensbeschouwing*
- *Hamza Akkar, MTRS IGZ, moslim geestelijk verzorger*
- *Bianca van Weesp, MTRS GZIO, stafadviseur en promovenda*
- *Gusta Tavecchio, MTRS LEVO, trainer, ontwikkelaar en promovendus*
- *Wiljan van Blijderveen, MTRS HHS, predikant Hersteld Hervormde Kerk*
- *Joel Friso, MTRS MRC, programmamaker*

18u00 Intern overleg commissie

18u30 Einde dag 1

Donderdag 6 juni 2013

08u45 Intern overleg commissie

09u30 Gesprek studenten masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen (180 EC)

- Bram Noteboom, eerstejaars HHS
- Gerco Noordermeer, eerstejaars HHS
- Dirk Cornelis de Pater, tweedejaars HHS
- Maaïke de Jong, tweedejaars DS
- Floris van Binsbergen, derdejaars HHS
- Wilfred Mulder, derdejaars HHS

10u15 Gesprek docenten masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen (180 EC)

- Prof. dr. E.A.J.G. van der Borght, Dogmatiek en Oecumenica
- Drs. P.C. Hoek, Praxis (HHS)
- Prof. dr. Lietaert Peerbolte, Bijbelwetenschappen
- Prof. dr. F. Enns, Dogmatiek en Oecumenica (DS)
- Prof. dr. H.A. Bakker, Dogmatiek en Oecumenica (BS)
- Dr. M.C. Wisse, Dogmatiek en Oecumenica

11u00 Intern overleg commissie

11u30 *Gesprek studenten bacheloropleiding Theologie*

- *Elizabeth Martijn, eerstejaars Algemene Godgeleerdheid*
- *Joanne Vrijhof, eerstejaars Godgeleerdheid*
- *Florisca van Willegen, tweedejaars Godgeleerdheid*
- *Jeroen Hagendijk, tweedejaars Godgeleerdheid*
- *Johan Smits, tweedejaars Godgeleerdheid, traject Hersteld Hervormd Seminarie*

- *Rene Visser, derdejaars Godgeleerdheid*
- 12u15 *Gesprek docenten bacheloropleiding Theologie*
- *Dr. S. Stoppels, Praxis*
- *Prof. dr. P.B.A. Smit, Bijbelwetenschappen*
- *Prof. dr. M.G.K. van Veen, Kerkgeschiedenis*
- *Dr. F. Stark, PT Practices Amsterdam*
- *Prof. dr. K. Spronk, OT Sources Amsterdam*
- *Dr. G.M. Speelman, Beliefs Amsterdam*
- 13u00 Lunch commissie
- 13u45 Intern overleg commissie
- 14u30 *Gesprek Opleidingscommissie (incl. vertegenwoordiging bachelor Theologie)*
- *Dr. J.W. van Saane, Voorzitter (ba Theologie)*
- *Dr. M.L. Folmer, Lid (ba Theologie)*
- *Dr. A.W. Zwiep, Lid*
- *Mirjam Verschoof, Student-lid (ba Theologie)*
- *Jolanda Homans, Student-lid*
- *Vincent Benjamin, Student-lid*
- 15u15 *Gesprek Examencommissie (incl. ba Theologie) en Studietoelichters*
- *Prof. dr. R.R. Ganzevoort, Voorzitter*
- *Dr. S. Stoppels, Lid examencommissie (ba Theologie)*
- *Dr. W. van Vlastuin, Lid examencommissie*
- *Dr. P. Sanders, Lid examencommissie (ba Theologie)*
- *Drs. M. Schonebeek, Studietoelichter Theologie*
- *S. Minke MSc, Studietoelichter Religie en Levensbeschouwing*
- 16u15 *Spreekuur*
- 17u00 Intern overleg commissie
- 18u00 Einde dag twee

Vrijdag 7 juni 2013

- 08u45 Intern overleg commissie
- 09u30 *Gesprek management VU*
- *Prof. dr. W. Janse, Decaan*
- *Mr. A.W. Mulder, Directeur Bedrijfsvoering*
- *Dr. A.M. Lanser-van der Velde, Portefeuillehouder Onderwijs*
- *Prof. dr. E.A.G.J. van der Borcht, Portefeuillehouder Onderzoek*
- 10u30 *Gesprek management PThU*
- 10u45 Intern overleg commissie
- 11u45 *Presentatie voorlopige bevindingen*
- 12u00 Afsluitend drankje (sociale ruimte)

Bijlage 7: Bestudeerde afstudeerscripties en documenten

Voor het bezoek heeft de commissie de afstudeerscripties bestudeerd van de studenten met de volgende studentnummers:

1433717	1814982	1926543
1815008	1728733	1837222
1837206	1738984	0801100
1841653	1915770	0800481
1953834	1702483	0700630

Tijdens het bezoek heeft de commissie onder meer de volgende documenten bestudeerd (deels als *hard copies* en deels via de elektronische leeromgeving):

- Notitie Kwaliteitszorg Onderwijs (maart 2013)
- Rapportage Intervisieronde 2013 (juni 2013)
- Regels en Richtlijnen 2012, vastgesteld door de Examencommissie
- Facultaire Regeling Bindend Studieadvies
- Scriptieregeling bachelor, Faculteit Godgeleerdheid 2011
- Stagehandleiding, Faculteit Godgeleerdheid (februari 2013)
- Richtlijnen paper schrijven
- Modelregeling voor opleidingscommissie (2011)
- Inschrijf- en instroomgegevens
- Onderwijsorganisatie Faculteit der Godgeleerdheid, 2012
- Rapport 'Aansluiten op de arbeidsmarkt'
- Recente verslagen Opleidingscommissie en Examencommissie
- Documenten waaraan de opleiding in de zelfstudies refereert
- Jaarverslagen, facultaire sociale jaarverslagen
- Voorlichtingsmateriaal.

Van een aantal vakken heeft de commissie expliciet al het beschikbare materiaal (handboeken en syllabi, studiehandleidingen, toetsmaterialen, vakevaluaties, enz.) opgevraagd en bekeken:

- Inleiding Oude Testament
- Systematische Theologie
- Systematische Theologie DS
- Ethiek / Dogmatiek II
- Ethiek / Dogmatiek II HHS
- Hermeneutiek (joint)
- Theologie Oude Testament / Nieuwe Testament
- Exegese Nieuwe Testament

Bijlage 8: Onafhankelijkheidsverklaringen

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERGETEKENDE

NAAM: Diede Hntoebant

PRIVÉ ADRES: Kaatsaan 14
B-1199 Kerbergen
België

IS ALS DESKUNDIGE / ~~SECRETARIS~~ GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

Theologie & Religiewetenschappen

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

UU, UvT, UL, TUA, RUG,
RU, TUGK, VU, PTHU

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVENGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE ZOULDEN KUNNEN BEÏNVLOEDEN;

VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE
AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN
VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN
WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER
REDELIJKERWIJS AANSPRAAK OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

PLAATS: *Leiden*

DATUM: *27.03.2013*

HANDTEKENING:

A handwritten signature in black ink, consisting of several overlapping loops and a long horizontal stroke extending to the left.

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERGETEKENDE

NAAM: Eibert Tigchelaar

PRIVÉ ADRES: Memorielaan 3
6226 DB
Maaricht

IS ALS DESKUNDIGE / ~~SECRETARIS~~ GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

Dr Theologie & Religiewetenschappen

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

UvT, UL, TUA, RUG, VU,
PTHU

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVENGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE ZOULDEN KUNNEN BEÏNVLOEDEN;

VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE
AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN
VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN
WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER
REDELIJKERWIJS AANSPRAAK OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

PLAATS: *Leiden*

DATUM: *27.03.2013*

HANDTEKENING:

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'G.C. van...', written over a horizontal line.

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERGETEKENDE

NAAM:

Henk Witte

PRIVÉ ADRES:

De Renselg

5051 DA Goirke

IS ALS DESKUNDIGE / ~~SECRETARIS~~ GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

Theologie & Religiewetenschappen

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

*UL, TUA, TUGKv, RU, RUG,
VU, PTHU*

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVENGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE ZOUDEN KUNNEN BEÏNVLOEDEN;

VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE
AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN
VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN
WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER
REDELIJKERWIJS AANSPRAAK OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

PLAATS: *Leiden*

DATUM: *25.03.2013*

HANDTEKENING:

A handwritten signature in black ink, consisting of several stylized, overlapping loops and lines, positioned to the right of the 'HANDTEKENING:' label.

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERGETEKENDE

NAAM:

Peter Nissen

PRIVÉ ADRES:

*Berg en Dalweg 296
6522 CN Nijmegen*

IS ALS DESKUNDIGE / ~~SECRETARIS~~ GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

Theologie en Religiewetenschappen

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

UL, TU3K, VU, PTHU

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVENGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE Zouden KUNNEN BEÏNVLOEDEN;

VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE
AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN
VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN
WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER
REDELIJKERWIJS AANSPRAAK OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

PLAATS: *Leiden*

DATUM: *27.03.2013*

HANDTEKENING:

A handwritten signature in black ink, consisting of stylized, overlapping letters that appear to be 'R' and 'W'.

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERGETEKENDE

NAAM:

Stefan Wild

PRIVÉ ADRES:

Kelfhaansdreef 5
53173 Boon
Duitsland

IS ALS DESKUNDIGE / SECRETARIS GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

Theologie & Religiewetenschappen

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

Universiteit Leiden

Vrije Universiteit Amsterdam

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVENGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE Zouden KUNNEN BEÏNVLOEDEN;

VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE
AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN
VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN
WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER
REDELIJKERWIJS AANSPRAAK OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

PLAATS: *Leiden*

DATUM: *25.03.'13*

HANDTEKENING:

[Handwritten signature]

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERGETEKENDE

NAAM:

S. Vellema

PRIVÉ ADRES:

Bachwest - oord 11
3991 ^{XL} ~~MT~~ Houten

IS ALS DESKUNDIGE / ~~SECRETARIS~~ GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

Theologie en Religiewetenschappen

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

UU, UL, RU, VU

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVINGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE ZOULDEN KUNNEN BEÏNVLOEDEN;

VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE
AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN
VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN
WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER
REDELIJKERWIJS AANSPRAAK OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

PLAATS:

Houten

DATUM:

20-11-2012

HANDTEKENING:

S. Vellema

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERGETEKENDE

NAAM:

Viki Boongaard

PRIVÉ ADRES:

Schievink 29
1082 TC Amsterdam

IS ALS DESKUNDIGE / ~~SECRETARIS~~ GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

Theologie & Religiewetenschappen

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

UU, UvT, Uv, RUG, RU

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVINGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE Zouden kunnen beïnvloeden;

VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE
AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN
VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN
WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER
REDELIJKERWIJS AANSPRAAK OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

PLAATS:

Groningen

DATUM:

18.04.2013.

HANDTEKENING:

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERGETEKENDE

NAAM: MARK DELMARTINO

PRIVÉ ADRES: DIANAHAAN 15
B-2600 ANTWERPEN

IS ALS ~~BESKUNDIGE~~ / SECRETARIS GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

THEOLOGIE & RELIGIEWETENSCHAPPEN

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

U.LEIDEN, RUGRONINGEN, VU AMSTERDAM,
PROT. THEOLOG. UNIVERSITEIT

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVENGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE Zouden KUNNEN BEÏNVLOEDEN;

VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE
AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN
VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN
WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER
REDELIJKERWIJS AANSPRAAK OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

PLAATS: ANTWERPEN

DATUM: 25.03.2013

HANDTEKENING:

